

Itella Green

FÖSS

För ett fungerande Ö-liv

Finlands öar rf – Suomen saaret ry (FÖSS) är en tvåspråkig medborgarorganisation som jobbar aktivt för att säkra framtiden för öborna och att förbättra deras levnadsvillkor.

Finlands öar rf – Suomen saaret ry (FÖSS) on kaksikielinen kansalaisjärjestö, joka tekee aktiivista työtä saarissa asuvien tulevaisuuden turvaamiseksi ja elinolojen kohentamiseksi.

Stöd vårt arbete genom att betala ett frivilligt bidrag till Finlands öar rf:s konto: FI86 5711 0020 0420 64
Bidragets storlek bestämmer ni själva!

Tue työtämme maksamalla vapaaehtoinen lahjoitus yhdistyksen tilille: FI86 5711 0020 0420 64
Lahjoituksen määrän voit itse päättää!

**Mera info & bli medlem i föreningen:
Lisätietoja & liity jäseneksi:**

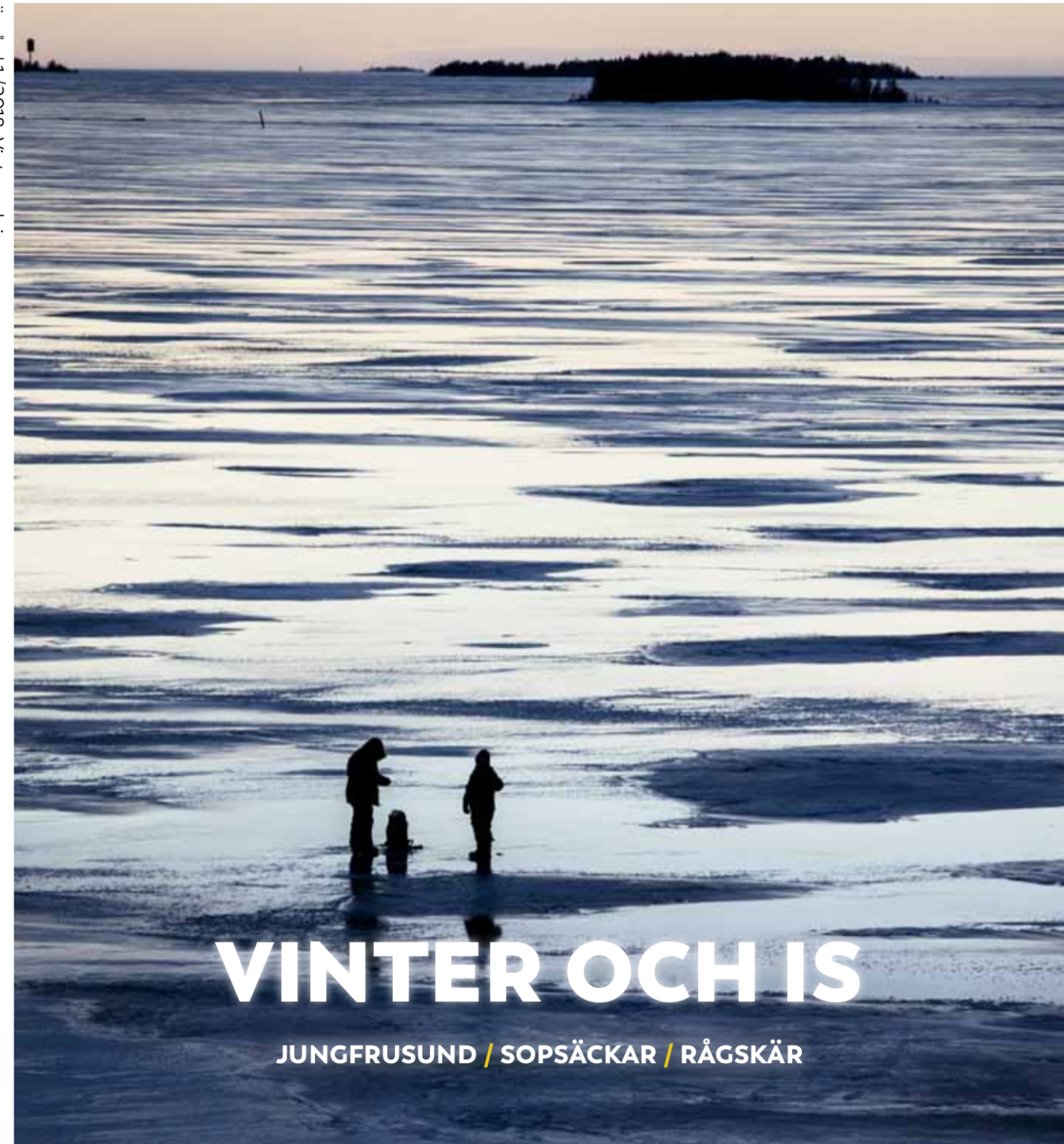

foss.fi

Skärgård

NR 1/2018 - ÅRGÅNG 41 - TIDSKRIFTEN SOM DOKUMENTERAR ETT KULTURARV

Skärgård 1/2018: Vinter och is

VINTER OCH IS

JUNGRUSUND / SOPSÄCKAR / RÅGSKÄR

SKÄRGÅRD 1/2018

Vinter och is

Inledaren: Och vad gör ni på vintern då? / Pia Prost.....	2
Vinterupplevelser i skärgårdsnatur / Sanna-Mari Kunttu	5
Håll i er! / Alice Björklöf.....	8
Iskallt men inte dött / Tore Lindholm	10
Vinterlycka på en ö / Nina Söderlund.....	13
Vintertankar från Nötö / Ida Wulff.....	16
En isvinter är efterlängtat / Clara Lindqvist.....	20
Med sopsäckar mot väder och vind / Nina Söderlund	24
Vinterfiske i Österbotten / Jessica Sundman.....	28
Ett rikt liv under isen på Antarktis / Joanna Norkko	32
Nya idéer i Houtskär / Ulla Mattsson-Wiklén	36
Iskarta som kulturminne / Kristin Mattsson.....	40
Kreativa Korpo / Micaela Jansson	42
Rågsjär krigsvintern 1940 / Tuva-Stina Lindén.....	44
Vinter i vilda och vackra Varanger / Tiia Kalske	54
Ett skepp kommer lastat med nya arter – vad sker sen? / Heidi Herlevi.....	58
En eftermiddag vid Jungfrusund / Anders Moliis-Mellberg	65
Skärgårdsfotograf Erik Saanila / Pia Prost	77
Skärinytt.....	80
Skärgårdsseminarier	82
Bokhörnan: Aboa Mare 200 år.....	84
Sista bilden	88

Prenumerera på Skärgård!

Nr 1/2003	Strandhugg i Österbotten (104 s.) slutsåld
Nr 2/2003	Ekologer, eldsjälar och föränderlig mångfald (112 s.)
Nr 3/2003	Åspingen – bortglömt kulturarv? (72 s.)
Nr 4/2003	Vårt unika träbåtsarv (96 s.) slutsåld
Nr 1/2004	Estlandssvenska Aiboland (136 s.)
Nr 2/2004	Utö fyr- och lotssamhälle (120 s.) slutsåld
Nr 3/2004	Kustliv och skärgårdskultur (88 s.)
Nr 4/2004	Tillståndet i Östersjön (72 s.)
Nr 1/2005	Folkloristik (72 s.)
Nr 2/2005	Kökar (64 s.) slutsåld
Nr 3/2005	Arktiska latituder (80 s.)
Nr 4/2005	Landskap i förändring (76 s.)
Nr 1/2006	Skärgårdens nya konstellationer (88 s.)
Nr 2/2006	Åländska skärgårdskommuner (88 s.)
Nr 3/2006	Ur västnyländska annaler (84 s.) slutsåld
Nr 4/2006	Sibbo – hotad kulturbygd (84 s.)
Nr 1/2007	Skärgård 30 år (84 s.)
Nr 2/2007	Norra Kvarkens landhöjningsrike (68 s.)
Nr 3/2007	Finska kriget 1808-09 (108 s.) slutsåld
Nr 4/2007	Trettio årgångar med Skärgård (64 s.)
Nr 1/2008	Skärgårdssamarbetet 30 år (68 s.)
Nr 2/2008	Natur i förändring (60 s.)
Nr 3/2008	Museer i kustland och skärgård (60 s.)
Nr 4/2008	Sydbottensk horisont (80 s.)
Nr 1/2009	Arkeologi (80 s.)
Nr 2/2009	Vårt värdefullaste kapital (64 s.) slutsåld
Nr 3/2009	Kimitoön (60 s.)
Nr 4/2009	Naturfientlig populism (72 s.)
Nr 1/2010	Skärgårdsdelegationen 60 år (100 s.)
Nr 2/2010	Korpo, ytterst i staden (72 s.)
Nr 3/2010	Energi och miljö (60 s.)
Nr 4/2010	En senhöstdag i skärgården (88 s.)
Nr 1/2011	Öborna berättar (84 s.)
Nr 2/2011	Konst och kultur (84 s.)
Nr 3/2011	Glesbygd i förändring (68 s.)
Nr 4/2011	Resurslandskapet (80 s.)
Nr 1/2012	Kaj Dahls skärgårdsarv (108 s.) slutsåld
Nr 2/2012	Mervärde i Skärgård (84 s.)
Nr 3/2012	Skutor och farleder (68 s.)
Nr 4/2012	Kvinnokraft (76 s.)
Nr 1/2013	Om jakt & fångst (84 s.)
Nr 2/2013	Från Okavango till Kuggom (76 s.)
Nr 3/2013	Uppdrag i norr (76 s.)
Nr 4/2013	Mat som hantverk (80 s.)
Nr 1/2014	Skärgårdshavets jubilerar (88 s.)
Nr 2/2014	Ur Anders Munsterhjelm's dagböcker (88 s.) slutsåld
Nr 3/2014	Föreningsaktörer i skärgård (88 s.)
Nr 4/2014	En trend att bryta (80 s.)
Nr 1/2015	Att dokumentera är viktigt (80 s.)
Nr 2/2015	Hangö – mitt i havets famn (108 s.)
Nr 3/2015	Öar och skär (88 s.)
Nr 4/2015	Kekkonen i skärgård (72 s.)
Nr 1/2016	Rosenholm, Lillmälö och Stundars (80 s.)
Nr 2/2016	Skärgårdsturism (72 s.)
Nr 3/2016	Sol och vatten (72 s.)
Nr 4/2016	Finland 100 år (72 s.)
Nr 1/2017	Konst (76 s.)
Nr 2/2017	Skärgårdens mat (80 s.)
Nr 3/2017	Dass, solkraft och hållbarhet (76 s.)
Nr 4/2017	Skärgård 40 år (80 s.)

Prenumerera via www.skargard.fi eller anita.julin@abo.fi, tfn: (02) 215 4944. Årsprenumeration i Finland endast 46€, utomlands 50€. Lösnummer kostar 15€/st inklusive porto. Prenumerationen är fortlöpande tills den sägs upp.

www.skargard.fi

Skärgård

NR 1-2018, årgång 41

TEMA: Vinter och is

Tidskrift utgiven av Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi (SIÅÅ) för presentation av aktuell skärgårdsforskning samt diskussion kring frågor som rör skärgården och våra svenska kustbygder.

WEBBSIDA: www.skargard.fi

ANSVARIG UTGIVARE: SIÅÅ

CHEFREDAKTÖR: Nina Söderlund,
e-post: nsoderlu@abo.fi
Tfn: +358 (0)50 5278180
Postadress: Arken, Fabriksgatan 2G,
20500 ÅBO, Finland.

Tidskriften Skärgård utkommer med 4 temanummer per år.

ÅRSPRENUMERATION (fortlöpande) kostar 46 € i Finland och 50 € utomlands. Lösnummer 15 €.

PRENUMERATIONER via www.skargard.fi
eller Anita Julin, tfn: (02) 215 4944,
e-post: anita.julin@abo.fi

LEDNINGSGRUPPEN FÖR SIÅÅ 2018-2020

Ordförande PM, utbildningsplanerare Nina Söderlund
suppl. PM, utbildningschef Mona Riska

FL, föreståndare Kasper Westerlund
suppl. FM, skärgårdsguide Charlotte von Haartman

FD, docent, universitetslärare Mikael von Numers
suppl. PM, kommundirektör John Wrede

FD, universitetslärare Blanka Henriksson
suppl. PM, utvecklingschef Gunilla Granberg

FD, docent, universitetslektor Katriina Siivonen
suppl. FM, utvecklingschef Olle Lerche

FM, koordinator Katja Bonnevier
suppl. PM, skärgårdsombudsman Sami Heinonen

PD, professor Kjell Andersson
suppl. FM, doktorand Maria Johansson

FM Julia Ajanko (FÖSS)
suppl. EM, verksamhetsledare Micaela Jansson (FÖSS)

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND
Björger Petterssons fond

Konstsamfundet

William Thuring's stiftelse
Centret för konstfrämjande (Taike)
Tidskriftscentralen rf.
Stiftelsen Martha och Albin Löfgrens kulturfond

LAYOUT, OMBRYTNING OCH PRODUKTION:

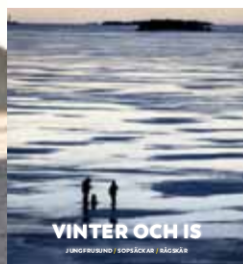
Gosmos Factory Ab, Åbo

TRYCK: Grano Oy, Vasa

© 2018 Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi

ISSN 0356-9381

Skärgård

PÄRMEN: Pilkfiskare
utanför Uleåborg.
Foto: Håkan Eklund

Och vad gör ni på vintern då?

Det smäller när det går upp sprickor i isen. Termometern visar på 25 grader minus. Jag befinner mig ganska långt norrut i insjöfinland, men det är liknande temperaturer i hela landet. En bil varnar för motorfel. Den andra står, utan att ge ett ljud ifrån sig. En i sällskapet hostar, en annan har feber, men resten av oss är på benen och firar sportlov.

Trots våra smärre motgångar är vi smått euforiska över att få uppleva en riktig vinter. Under de senaste åren är det som om vi fått både snö och kyla, men inte samtidigt. Mycket av de senaste vintrarna har känts som en enda lång november - om en månad ska förlängas, kunde man ju valt en annan än just den, som småbarnsmamman Alice på Ytterholm konstaterar i sin artikel.

REDAN I JANUARI utbrister 11-åringen: "Tänk att jag får uppleva en sån här vinter under min livstid!" Då var snötäcknet knappa 10 centimeter i Pargas. Mannaminnet är kort, barnminnet är ännu kortare. Han minns inte vintrarna 2009/10 och 2010/11, som var så snörika att vi kunde spänna på oss skidorna utanför ytterdörren. Eller åka med spark över isen till dagiset nån kilometer bort.

Isar som bär finns högt uppe på önskelistan för många öbor. För det som främst skiljer sommar från vinter i skärgården, är utmaningarna att ta sig från punkt A till B. Färjturerna är färre, och perioderna med menföre gör det svårare att röra sig med egna farkoster. Men fast kärnis mellan öarna gör att ett hav av tillgänglighet breder ut sig. Mitt i allt kan man köra ut sitt vedlass med bil ända fram till bryggan. Fast det händer allt mer sällan, vilket kulturgillet i Houtskär kan berätta. Läs gärna intervjun med Lennart Brunnsberg om kulturgillet iskarta, som numera mest har ett historiskt värde.

Vad gör ni på vintern då, är en fråga som många öbor får svara på. Simalöbon och

lokalpolitikern Clara är minst lika aktiv på vintern som på sommaren - det kräver bara litet mera planering. Sanna-Mari i Dalsbruk njuter av naturen året om, både på is och på öppet vatten. Det som många sommargäster kanske inte vet, är att kursutbudet på flera av huvudöarna är förhållandevis stort. Detta var huvudorsaken till att en ny skärgårdsbo flyttade från huvudstadsregionen till Korpo; här fanns både intressanta kurser OCH lediga platser på dem. Detta är ett ämne vi kommer att återkomma till i nästa nummer, som ska handla om barn och unga i skärgården.

Från och med detta nummer uppmärksammar vi Havet, som sedan juni 2017 är ett av Åbo Akademi's fyra profileringsområden inom forskning. Inom den tvärvetenskapliga helheten samarbetar forskare i miljö- och marinbiologi, offentlig förvaltning, samt industriell ekonomi, tillsammans med forskare från Åbo universitet. Under detta år kommer vi att få följa med det marinbiologiska arbetet vid Åbo Akademi genom artiklar under vinjetten Havet.

I DE SENASTE numren har vi redan tjuvstartat med teman som vi planerar att skall återkomma regelbundet, bland annat Skärgårdsfotografen, Utlandsröster och Personporträttet (varav det sistnämnda faktiskt inte ingår i just detta nummer!). Det de kan sägas ha gemensamt är att de skildrar livet i skärgården, vilket är hela tidskriftens ledstjärna. Bildflödet av vackra solnedgångar och skärgårdsvyer är i det närmaste utmattande - vem som helst kan fånga dessa motiv genom att trycka en gång på sin mobil. Därför vill vi lyfta fram de fotografier som fångar något annat, såsom människor verksamma i skärgården. Eller världen under vattenytan, som fascinerar Erik Saanila.

Och visst vet vi ju att den finländska skärgården är världens vackraste! Men det skadar aldrig att titta litet bortom horisonten. Vi har allt att vinna av att

Den nya ledningsgruppen för Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi 2018-2020. Foto: Pekka Tenhonen.

samarbeta med och lära av andra skärgårdsområden - som även de tycker att de är bäst och vackrast. Vi tar gärna emot tips på vilka andra skärgårdar runt om i världen ni vill läsa om i kolumnen Utlandsröster!

I år inleder Skärgårdsinstitutets ledningsgrupp en ny treårsperiod. Namnen kan ni se på sidan 1 och bland medlemmarna finns åtta personer som inte varit med tidigare. För tidskriften är ledningsgruppens sammansättning synnerligen viktig och varje medlem och

suppleants kunnande och breda nätverk behövs för tidskriftens överlevnad. En blandning av olika discipliner och personer med varierande arbetserfarenhet är önskedrömmen för oss som jobbar med tidskriften, och med att på olika sätt popularisera skärgårdsrelaterad forskning.

Välkomna med!
Pia Prost, redaktör för Skärgård 1/2018

Skärgården är för många ett sommarparadis, fyllt av solljus och värme. Även om skärgårdens natur erbjuder mig välbefinnande och oförglömliga upplevelser under hela året, är det speciellt vinterskärgården som fascinerar mig mest. Vintern är enligt min mening en av de vackraste säsongerna för olika utflykter bland öar och skär. När turistströmmarna och sommargästerna är borta och de flesta fåglarna har flyttat längre söderut, förvandlas skärgården till en lugn vildmark. Speciell uppmärksamhet måste

dock ges säkerhetsfrågorna i samband med olika vinteraktiviteter i skärgården.

Vinterpaddlingens frid

När havet fortfarande ligger öppet och öarna täcks av ett lätt snötäcke är landskapet hisnande vackert. När man under vindstilla vinterdagar paddlar bland labyrinten av öar och flagor av tunn is klirrar mot kajaken, är skärgårdens frid imponerande.

För den som vill börja paddla kajak på vintern, lönar det sig att först träna kajakpaddling när havsvattnet är varmare.

Man bör också ha erfarenhet av hur kajaken beter sig i olika förhållanden. Om du tycker att paddling verkar vara ett inspirerande sätt att röra sig, lönar det sig att delta i någon av de olika kurser som ordnas under sommaren. På en grundkurs lär man sig dels paddlingsteknik, dels får man öva på räddning. Kanotklubbarna arrangerar kurser och via dem kommer man också i kontakt med erfarna paddlare som man kan slå följe med, både på sommaren och på vintern.

Under vinterhalvåret är en torrdräkt ett absolut måste, som skyddar både från regn och vind och ökar den tid man orkar vara aktiv, om det skulle gå så att man hamnar i vattnet.

Charmen med långfärdsskridskoåkning

När havet fryser till is, växlar jag från kajak till skridskor. När jag susar fram över

Vinterupplevelser i skärgårdsnatur

Text och bild: Sanna-Mari Kunttu

midvinterns isar, känner jag mig levande ända ner till minsta cell. Genom skridskoåkningen får jag uppleva fartens tjustning. De istäckta fjärdarnas vithet och tystnad får bara några få människor uppleva. Den tursamma kan se utterns spår på isen eller sälens kut på vårvintern.

De senaste årens snöfattiga vintrar har ökat längdskridskoåkningens popularitet. Variationerna i väderförhållandena och andra miljöfaktorer förändrar kontinuerligt isförhållandena, så att en snabb och ihärdig skinnare i princip alltid kan hitta is att åka på. Även om det faller snö, fryser havet i zoner och ny jämn is kan man alltid hitta längre ut.

Å andra sidan är den dynamiska miljön med sina plötsliga förändringar också en riskfaktor. Den snabba farten och det hårda underlaget ökar riskerna. Isen ändras hela tiden och man måste kunna läsa av sin omgivning och förutse förändringarna. Om man är nybörjare och nyfiken på långfärdsskridskoåkning, är det lättast att ta kontakt med föreningen Finlands långfärdsskinnare. På deras nybörjarutbildning får man grundläggande information om utrustning och säkerhet på isen. Föreningen arrangerar utfärder längs med kusten under hela vintern när isförhållandena så tillåter. Obligatorisk säkerhetsutrustning inkluderar bland annat en flytande ryggsäck och vattentätt packade ombytestkläder, ispic för att kolla isens bärkraft, isdubbar, kastlina samt sällskap - utan dessa ska man inte ge sig ut på isen!

ARTIKELFÖRFATTAREN

SANNA-MARI KUNTTU bor i Dalsbruk på Kimitoön. Kunttu är utbildad miljöplanerare och jobbar med naturturism. Hon har jobbat i Skärgårdshavets nationalpark och har även forskat i skärgården med kajak. Hon har nio års erfarenhet av havskajakpaddling och har genomfört specialiseringsstudier för havskajakguide. Kunttu genomfört som bäst Finlands långfärdsskridskoåkare rfs turlerdarkurs.

sanna-mari.kunttu@iki.fi
050-3066 485
sannamarikunttu.wordpress.com

Håll i er!

Text och foto: Alice Björklöf

En vintermorgon kan se ut hur som helst. Idag var den vacker, marken var vit och man börjar se att det ljusnar vid den östra horisonten. De första vintermånaderna handlade det dock mer om hurvida regnet kom horisontellt in i ögonen eller om det skvalade sådär annars bara. Fast då är det ju egentligen inte vinter enligt mig. Det är som om november förlängt sig från början av oktober ända till mitten på januari. Ska någon månad förlängas kunde man ju ha valt någon annan.

Men man ska inte låta sig luras av mannaminnet. Den julen när Elin var några månader gammal, körde vi med bil över isen till Ytterholm på julafton. Hon fyller åtta i höst, så inte är det så förskräckligt länge sen. Och i december 2012, när jag skulle börja jobba efter mammaledighet nummer två, fick jag pulsa i en halvmeter snö för att komma till bilen på morgonen. På den tiden hade vi inte bilväg ner till gångbron över till Ytterholm, så på var sida om vattnet fick man gå en dryg halvkilometer genom skogen för att komma till parkeringen. Vid Blomsterlunds grindhål hade snön yrt ihop en sån driva att jag faktiskt stod och funderade en liten stund hur tusan jag skulle komma över. Det kändes som ett litet tough viking-lopp att komma på jobb.

Men det är ändå att föredra - jag har nog aldrig känt att det är för mycket snö. Jag är egentligen ingen riktig vintermänniska. Helst ska det vara minst 25 grader varmt och sol, men om inte det går för sig kan det lika gärna vara minus tjugo och rejält med snö. Det är detta elände med temperaturer mellan noll och femton grader som inte är i min smak. Endast vårmorgnarna får se ut hur

som helst och ändå vara härliga, resten av kalenderåret ställer jag högre krav på. Så det säger sig självt att det är väldigt sällan jag känner att vädret är fantastiskt nuförtiden. Det här eviga mörkret och regnandet tar kål på även den mest inbitna optimist. För några år sedan hade vi en liknande vinter, och då drömde jag faktiskt mardrömmar någon gång i mars - om att det var november. Det var liksom det som var det hemska. Jag vaknade med djup ångest och andnöd, tills jag kom fram till, att nej - det är mars! Den som myntade "det finns inget dåligt väder, bara dåliga kläder" hade nog varken dagisbarn eller husdjur, eller sen en omklädningshytt vid bilen.

Den här vintern har jag också haft speciellt många "mother-of-the-year-moments", som varje gång man får lov att väcka ungarna efter bilturen hem och fösa iväg dem över den där 60 meters gångbron till fyrhjulingarna på andra sidan. Där får de sedan sitta yrvakna (i regnet) medan man kånkar resten av handelskassarna över bron. Eller som den morgonen när det blåste så hård storm att Valter höll på att flyga iväg. Jag gick längst bak och lyste, och kände för sent att det drog rejält uppe på bron. Jag hann bara skrika "håll i er!!!" innan följande vindpust tog i. Filten som han hade fått i uppgift att bära över flög all världens väg, men ungen höll tack och lov i sig i räcket så han hölls kvar.

"Mamma, endel av mina klasskompisar bor så att man kan köra bilen ända in på gården" meddelade Elin en dag. "Hmm", var mitt undflyende svar. Barnen klagar faktiskt sällan, de har ju växt upp med att det är lite bökiigt. Förr åkte vi mycket båt och då satt de där bredvid varandra med sina flytvästar och händerna för ansiktet, när snöslasket kom vinande och stack i kinderna. Efter att vi fick väg ner till bron på andra sidan behöver vi inte gå så långt för att köra båt i mörkret, och det slipper jag gärna. Speciellt vid temperaturer kring noll fryser alltid repet fast i stolparna eller så har snurran fryst fast,

Valter och Elin på pulkfärd över isen

och inte vill den ju alltid starta heller. Så det känns egentligen ganska bekvämt nu när vi kan färdas på land.

Medan de här mer eller mindre mysiga vintermorgnarna avlöser varandra, kan man drömma om vårmorgnarna. Nuförtiden är det sällan man får uppleva den där känslan då isarna far - för det är så sällan is överhuvudtaget - men förr var det som om man kunde andas igen när man såg de blå vågorna för första gången på våren. Och när svarthakedoppingen börjar släpa vasstrån

kors och tvärs över viken, marken börjar lukta vår och björkarna skiftar färg för att småningom bli ljusgröna - sen är alla vintermorgnar glömda. Både de härliga med snö upp till öronen, och de mindre härliga med regn, storm eller snöslask.

ARTIKELFÖRFATTAREN

ALICE BJÖRKLÖF är bosatt på ön Ytterholm i Kirjais, Nagu. Hon jobbar som finansieringsrådgivare på Nagu Andelsbank och har valts till VD från och med 1 juli 2018.

alicebjorklof@gmail.com
Ytterholm, 21650 Lillandet

Iskallt men inte dött

Text och foto: Tore Lindholm

En kall vinterdag med rejäla isar kan våra kustvatten förefalla döda och stilla. Men skenet bedrar, för till och med inne i havsisen finns porer med vatten och levande mikroorganismer. Deras andel av kustens årsproduktion är dock obetydlig. Under isen är det förstås kallt och ganska mörkt, men det finns nog aktivitet där också, trots kylan.

Under ett istäcke kan vattnet givetvis strömma avsevärt, men isen ger ändå ganska stabila förhållanden. Detta gör att mikroskopiska ”vinteralger”, som alltså trivs med kylan, kan växa i ansevärliga mängder under isen, särskilt när våren närmar sig. Det är i huvudsak samma arter, främst vissa kiselalger och dinoflagellater, som senare dominerar efter islossningen. I april-maj infaller nämligen vårens algblomning, den viktigaste produktionstoppen i våra kustvatten. Algblomningen ställer naturens klocka och meddelar att det är dags för havets djurliv att vakna upp. Då kläcks också nya generationer av smådjur och fisk och de drar nytta av vårens skörd. Vårens feta och storcelliga kiselalger innehåller rikligt med fleromättade fettsyror och de utgör optimal föda för djurplankton, som i sin tur utgör god näring för fiskyngel.

Isen påverkar också strändernas algflora. När havsvattnet vintertid ömsom stiger och sjunker, kommer isarna att röra på sig och skrapa klipporna rena, om inte förr så vid islossningen. De rena strandklipporna erbjuder sedan alger, små som stora, nya ytor att kolonisera. Särskilt blåstången tackar.

Om isen uteblir

Men vad händer om vågorna bara rullar på, vecka ut och vecka in fram till mars och om isen helt eller nästan uteblir, såsom under vintern 2008? Det finns förstås mera ljus när isen saknas, men ganska få alger trivs eller klarar sig i en så orolig miljö. Stora vattenvolymer kan också kylas ner. De alger som klarar sig är främst vissa dinoflagellater och kiselalger. Flera arter av dinoflagellater är giftiga och kanske inte så önskvärda. Dinoflagellater kan dominera långt in på våren och delvis konkurrera ut de, ur vår synvinkel, mera nyttiga kiselalgerna.

Klipporna behåller en del av sina alger allt från hösten, men kläs också med nya. På senhösten kan cyanobakterier bilda heltäckande, svarta och glashala bestånd, inte bara i vattenbrynet utan i hela stänkbrynet. Det svarta bältet kan ligga kvar hela vintern. Strax under vattenytan finns främst trådformiga grönalger, brunalger och rödalger. På vårkanten brukar nya grönalger, främst skvalpalgen *Ulothrix zonata*, bilda ljusgröna band vid vattenbrynet. Den får sällskap av olika brunalger, särskilt trådslick, *Pylaiella littoralis* och olivslemming, *Eudesme virescens*. De här algerna blir inte kvar för evigt. Vid varaktigt lågvatten på senvåren dör algerna i *Ulothrix*-zonen och det bildas vita ränder som syns på långt håll. Den vita färgen beror på att de döda algcellerna innehåller luft och därför reflekterar alla våglängder av ljus (alltså vitt ljus).

Drivande algmassor

De aktuella brunalgerna, som kan finnas ymnigt ned till många meters djup, slits

Hos knoppslingan, *Myriophyllum sibiricum*, övervintrar skottspetsar, s.k. turioner. Den här infrysna skottspetsen vaknade gladeligen till liv efter upptining. Senare, placerad i ljus och rumstemperatur, växte den till en halv meter lång planta, inne i en liten plastflaska!

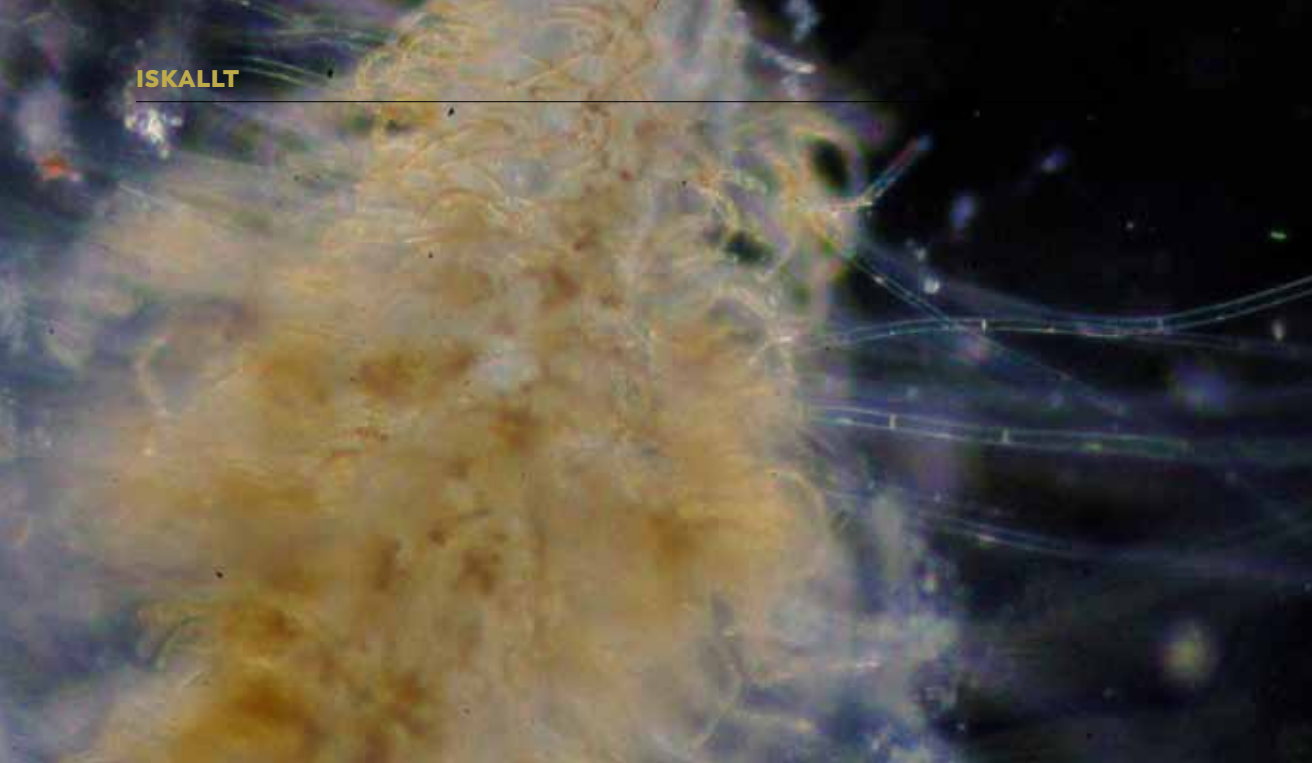
småningom loss från klipporna på senvåren och börjar driva omkring. De drivande trådalgerna kan fylla fiskenät, till mångas förtvivlan. Merparten av algmassan sjunker ändå till botten där en del tjänar som mat och husrum för smådjur, men en hel del också packas ihop till ruttande algmattor som småningom orsakar lokal syrgasbrist. En del av den drivande trådalgmassan brukar också spolans iland, kanske till stugägarnas förtvivlan. Ruttande alger luktar illa, lindrigt sagt.

Varför blir det så mycket trådalger under isfattiga vintrar och blåsiga, kalla vårar? En förklaring är helt enkelt vattenrörelserna. Ju mera vind, vågor och strömmar, desto mera vatten passerar längs klipporna och deras alger. Därmed kan algerna snappa upp näring ur stora vattenvolymer. Man ser samma fenomen i vägbanköppningar och muddrade kanaler. Vid muddring ökar volymen vatten som strömmar fram och

tillbaka. Resultatet blir att områdena får större trådalgsproduktion och därefter kan se direkt snuskiga ut.

Vattenväxter

Vattenväxter, eller till vardags sjögräs, som bildar övervintringsorgan påverkas inte speciellt mycket av förhållandena vintertid. Växter och kransalger har flera knep. De kan övervintra som jordstammar, groddkroppar, knoppar eller frön. Vassen har tjocka jordstammar på frostfritt djup. Hos knoppslingan övervintrar några centimeter långa, täta skottspetsar (turioner eller vinterknoppar). Turionerna kan ligga på botten, men de klarar också av en infrysning i isen. På våren, när vattnet är 5-6 grader varmt, vaknar turionerna till liv och bildar nya blad och nya rötter. Knoppslingan kan också bilda frön.

Närbild av olivslemming, *Eudesme virescens*, som vid liten förstoring ser ut som ett virrvarr av små bruna öglor och raka färglösa trådar. Den här slemmiga arten kan finnas ymnigt i skärgården under våren. Bilden visar ett ca 1.5 cm långt bölavsnitt, men arten kan bli ca 30 cm lång.

Is eller isfritt

Vad är det då för skillnad om vintern är isrik eller isfri? Isen ger lugnare förhållanden med mera förutsägbara betingelser och algsamhällen. Stora ytor kan bli renskrapade av isen och blåstångens förökningsstadier kan etablera nya tångsbestånd (trots att de är i omlopp först i juli). Under och efter isfria vintrar är vattnet oftast kraftigt nerkylt, vilket försenar uppkomsten av temperaturskiktning. Vattnet cirkulerar alltså en längre tid på våren och större volymer (mera näring) finns i omlopp. Efter en isfri vinter är skärgårdens klippor lurviga av trådalger och inte renskrapade av isen. Det

gör att blåstången inte lika lätt kan etablera sig på nytt.

Mången kanske undrar varför just skärgården ofta drabbas av stora mängder drivande trådalger (slick). Det beror mycket på att skärgården erbjuder så stora ytor åt algerna. Strandlinjen är väldigt lång och därtill finns det rikligt med grunda klippbottnar som hyser trådalger. Och jovisst, växtnäring (t.ex. fosfat och nitrat) finns det tillräckligt mycket av, särskilt efter regniga höstar och vintrar. Och, som sagt, ju mera vattenrörelser, desto större vattenvolymer passerar klipporna med näring åt trådalgerna.

ARTIKELFÖRFATTAREN

TORE LINDHOLM är docent och pensionerad lektor från Åbo Akademi, fakulteten för naturvetenskaper och teknik. Han är författare till boken "Algfenomen och algproblem" (1998), utgiven av Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, Åbo.

tore.lindholm@abo.fi
Miljö- och marinbiologi, Biocity
Artillerigatan 6, 20520 Åbo

Vinterlycka på en ö

Text: Nina Söderlund

också vi har ofta fått den dumma frågan: och vad gör ni på vintern då? Här kommer några svar.

Jag möttes häromkvällen vid färjefästet av min man

som hade kommit med två sparkkällor över den lilla fjärden. Vi sparkade sen hem sida vid sida i månens sken. Följande dag tog jag kälke båda vägarna, bara med havsörnar och korpar som sällskap. Det är höjden av lycka att få susa fram på isen med den röda soluppgången på ena sidan och halvmånen på den andra.

DET ÄR trafik på isen i Åboland nu i början av mars. Lennart hämtade pojken från dagis med sparkkälke över till Brännskär, långfärdsskridskoåkarna är flera än på mycket länge, traktorer hämtar ved till stugorna och många lägger ut nät under isen. Efter att vi satt ut vårt eget nät var det dags att göra samma hos grannen Esa med hjälp av ÅST-chefen Jukka Aaltonen, tillfälligt på

besök. Isen var så tjock i den viken att det tog 3 timmar att bli klara. Stor del av tiden kröp vi omkring på alla fyra med örat mot isen för att höra vart iskälken under isen var på väg. Den var ständigt på rymmen och lampan syntes inte. De som körde (mycket sakta) förbi på vägen trodde nog att de fått nya grannar tillhörande en annan religion än den vanliga. Men arbetet var värt mödan: grannen fick följande dag en stor sik. Vi har däremot bara fått några strömmingar. Men vi får strömming alla tider på året vid vår brygga, utom på vintern och man kan ju inte få allt.

VI HAR på ön också ett eget "skidcentrum", på den öns enda åker. Där skidar ett halvt dussin personer runt runt (1 km) när andan faller på. De flesta har helt nya skidor från förra århundradets slut, utom min man som skidar med min fars breda träskidor från 1940-talet (som han skidat post med för 50 år sedan till holmarna omkring).

Gosmos Factory Ab

www.gosmo.fi

ombryter tidskriften

Skärgård

Färföraren Mika Partanen med tacksam gräsand. Foto: Alarik Repo

NÄR VI skulle ut på den nya isvägen med bilen höll en ovanlig olycka på att hända: vägen går först några tiotals meter i vassen via en deltidboendes strand och plötsligt föll en jättestor björk rakt framför bilen. Ägarna fällde träd på sin tomt (som man ju skall göra senast nu innan saven stiger), men kom förstås inte att tänka på att deras strand plötsligt blivit landsväg. Högst inofficiell förstås.

När vi kom tillbaka måste vi bromsa för att ett stort gäng skridskoåkare skulle kravla sig över vägen vid färjvästet för att sen fortsätta västerut. Vid färjvästet i Lillmälö har vi sett 50 skridskoåkare stiga ut ur en buss och sen susat lyckliga iväg norrut. På isen finns ovanligt många råkar just nu då vattnet är rekordlångt, men än så länge har de flesta frusit fast nattetid. Vissa råkar har bildat ovanliga 20-40 cm höga stelnade ”vågor” då iskanterna trängts upp mot varandra. Sådana har jag aldrig sett förut.

EN DEL av djuren har det lite svårt. Olli i en by i närheten hade hjälpt en liten hjort från isen genom att skuffa upp den bakifrån. Den lyckades inte för egen maskin komma upp på land från den mycket branta och hala landkallan (vet ni förresten att landkalla heter

samma på finska? Fenomenet finns ju bara vid kusten). Vår färjförare Mika räddade en gräsand som höll på att frysa fast i isen och sen har den vankat bredvid honom som en skugga. Ibland åker den över med färjan, eller flyger efter om den missat tidtabellen.

KYLAN VÄLLAR också problem för oss. De flesta på ön har antingen frusna vattenrör (ut eller in eller båda), reservbrunnar har frusit, bilar och fyrhjulingar har vägrat starta, många kan inte ta sig fram på glashala vägar utan fyrhjulsdriven bil.

KANSKE DET är roligare i stan. Vad drömmer man om där? Min dröm just nu är att igen kunna gå i duschen hemma och att denna fantastiska vinter inte var den sista i Åbolands skärgård. Jag vill igen nästa år, eller någon dag, kunna sparka omkring med min kälke, sitta på en klippa i solen och lyssna på isens prat med sig själv.

ARTIKELFÖRFATTAREN

NINA SÖDERLUND, sedan 10 år återflyttad till ön Ramsö mellan Kälö och Vallmo i norra Nagu. De tre öarna har (privat) färjförbindelse från Vikom: ”Kälöfärjan”.

Nina.soderlund@abo.fi, tfn 050-527 8180.

Vintertankar från Nötö

Text: Ida Wulff

Det är tyst och öde i Nötö by då jag och min pojkvän Emanuel Jhutti stiger av M/S Eivor klockan 13 en onsdag i december. Bara Hasse är i byn, på sitt dagliga uppdrag att ta emot posten som kommer med båten. På hela ön är det bara vi en annan familj, allt är tyst och stilla. Det känns som en helt annan värld, jämfört med livet och stöket i byn på sommaren. Till och med butiken är stängd, så den som vill komma ut till ön måste hämta med sig egen mat. Kontrasten är stor då jag den här gången reser från den stora studiestaden Cork i Irland, där jag i höstas inledde mina studier, till tysta Nötö.

Då vi kommer till den lilla sommarstugan är det bara två grader varmt inomhus. Snabbt börjar vi elda för att få upp värmen, och hämtar in en hink med vatten. Det är något magiskt över att vara utelämnad till ön...

SOLEN GÅR ner redan klockan fyra. Ute i yttre skärgården blir det verkligen mörkt som i en säck då solen går ner. På hela Nötö finns det endast två lampor till vägbelysning och de finns nere vid byhamnen. Ifall man vill gå på promenad eller ens hitta vägen till vedlidret på sena eftermiddagen är det bara ficklampan som gäller.

VI VÅGAR oss till och med på bastu och vinterbad. Nötö har alltid haft en speciell betydelse för mig, eftersom jag spenderat varenda sommar här sedan jag var liten. Min släkt kommer nämligen härifrån, och min morfar Krister Mattsson hör till dem som växte upp på ön och gick i Nötö skola då skolan ännu var igång. Då jag var 16 började jag jobba i bybutiken Nötöboden på somrarna, och snart värvade jag med min pojkvän Emanuel i Nötö-fanklubben.

SOMMAREN 2017 var alldeles speciell för oss. Det var nämligen den första sommar som vi tillsammans tog över och drev pensionatet Backaro, min morfars barndomshem och det enda övernattningsstället på ön. Det har verkligen varit en lärorik upplevelse. Det var full fart precis hela sommaren, med allt från ett skriftskolläger och en shamanistisk retreat till festglada midsommarfirare. Höjdpunkten var förstås Nötödagen den 15 juli. Då var pensionatet fullbokat och flera besökare stod i kö till lediga rum. Ett par var glada över att få hyra ett tält och smälla upp det på bakgården.

LIKSOM VI förväntat oss är det verkligen ett säsongsjobb. Så fort som sommarlovet börjar kommer gästerna, och när sommarlovet är slut upphör även strömmen av gäster abrupt. Och visst är det skönt att kunna ta det lite lugnt över vinterhalvåret, men när jag nu går igenom Backaros kalla kök kan jag inte låta bli att längta efter solskenet, alla människomöten, doften av nybakat bröd och kaffe tidigt på morgonen då vi förbereder frukost åt våra gäster.

ATT HA ett eget företag då man bara är 20 medför många saker. Spänning, press, förväntningar, uppmuntran, nya erfarenheter. Det jag kan säga är att jag definitivt lärt mig mycket. Jag tror att det både har fått mig att mogna då det gäller att ta ansvar, och att bli mera barnslig då det kommer till att drömma och prova på nya företagsidéer. Att driva ett eget företag innebär mycket i sig, men att driva ett eget småskaligt företag i yttre skärgården är nog en extra utmaning. Det innebär mycket planering, för man måste klara av att göra allting själv. Den här sommaren har jag varit tvungen att lära mig

Foto: Hanna Sjöblom

Pensionat Backaro på Nötö. Foto: Lena Aijasaho

köra traktor för att kunna hämta varor från stranden, eftersom vi endast två gånger i veckan har möjlighet att beställa mat och andra varor från det närmaste lagret i Åbo. Beställningen måste göras en vecka i förväg, så det är verkligen en gissningslek att lista ut vad och hur mycket vi ska beställa av allt.

EFTERSOM DET inte finns många andra servicepunkter på ön, måste vi göra vårt yttersta för att möta våra gästers behov och önskningar. Därför har jag verkligen blivit en allt i allo, och lärt mig - förutom att köra traktor och baka bröd - att guida runt på ön, laga olika slags mat för olika önskemål, städa, bädda, klippa gräsmattan, hugga ved, elda

bastu med mera. Det som är enkelt och typiskt för skärgården är ofta gott nog för många gäster, så min morfars recept från barndomshemmet på kokt sik är ofta ett säkert kort.

JA, SOMMAREN 2017 var en fantastisk erfarenhet. Att driva ett företag i skärgården innebär många oväntade problem, och mycket charm. Snart är det dags att ta itu med sommaren 2018 och allt vad den har att erbjuda.

ARTIKELFÖRFATTAREN

IDA WULFF är en 21-årig sommarföretagare på Nötö. Nu under vintern studerar hon första året International development and food policy på UCC i Cork, Irland.

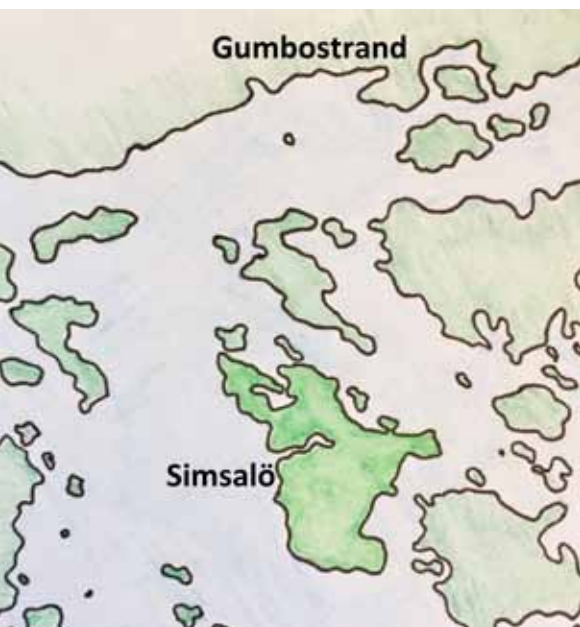
contact@majatolobackaro.com
050 360 3029

En isvinter är efterlängtd

Text och foto: Clara Lindqvist

Sommartid är Simsalö ett paradiset med vacker natur, livligt umgänge och mycket aktiviteter som man kan delta i eller låta bli. Hösten och våren har båda sin charm, medan vintern är en helt annorlunda årstid i skärgården. Då är vi helt beroende av vädret. Är det ordentligt kallt utan snö och vind, blir det bra isar och man kan färdas hur som helst. Men om det är kallt och varmt om vartannat och mycket snö och vind, så blir det ingen is och allt blir krångligt.

Eftersom Sibbo inte alltid haft ordnad trafik i skärgården året om, trots att det är många som bor här, så har alla skaffat sig egna båtar, skotrar, svävare, järnbåtar med mera för att kunna bo i skärgården. Under menförestid har vi haft kommunal transport.

Men för några år sedan fick vi ordnad trafik året om, vilket betyder att man nu alltid kommer till fastlandet oberoende av vädret, vilket är en enorm skillnad.

DET ROLIGASTE är den dagen när man bestämmer sig för att prova isen och se om man kommer till fastlandet. Det är männen som gör det och åtminstone för min del skulle det inte falla mig in att fara med, det överlåter jag mer än gärna till min man som har mer iserfarenhet. Männen funderar ut vilken rutt de skall prova och så beger de sig iväg och märker ut vägen så att man kan hitta den igen. Det är verkligen livsviktigt att de gör detta jobb. När man sedan i mörker, snöfall eller dimma skall ta sig över isen med snöskoter från fastlandet, är man mycket glad över att ha den märkta vägen så att man säkert hittar hem.

Under de 20 år som jag bott här, har vi haft fem-sex vintrar med plogad väg så att man kan åka bil till hemstranden. Det är verkligen obehagligt att köra över de första gångerna, men sedan tar lättjan överhanden och så kör man gladeligen hem. Men för det mesta är det snöskoter som gäller för oss.

NÄR ISEN har lagt sig sker den allmänna transporten med svävare, och det är minsann ett lätt och behändigt sätt att ta sig fram på i skärgården. Jag blir upplöckad på isen och efter 5 minuter är jag i Gumbostrand, där jag har bilen parkerad. Är det blankis går det ännu fortare, nästan så fort att man blir rädd. På våren när isen är svag på många ställen, händer det att isen brister under svävaren. Den liksom "faller", för att sedan ta sig upp igen. Det här är smått obehagligt - man tittar ängsligt på luckan i taket och bestämmer sig för hundrade gången att gå ner i vikt så att

man åtminstone skulle komma ut genom takluckan om det skulle behövas...

MEN SEDAN har vi också den tiden då man varken kan använda båt, skoter eller svävare. Då får vi använda menföresbåten Sibbe igen. Företaget som sköter skärgårdstrafiken i Sibbo och Borgå köpte Sibbe av kommunen, målade om den i företagets färger och nu trafikerar den igen. Det är en besvärlig tid,

eftersom man inte kan komma hem annat än när båten går. Och det är inte så ofta, i medeltal två gånger på morgonen och två på eftermiddagen. Vi har fått en kvällstur varannan vecka, men det skulle vara bra med en kvällstur i veckan under menförestid. Åtminstone jag har många möten kvällstid och övernattar ofta två-tre nätter i veckan på fastlandet, vilket kan bli ganska tungt.

En vinter med starka isar i skärgården är efterlängtat. Så fort det är ett veckoslut med bra isar och vackert väder, är det fullt med folk som skidar, går, åker skoter eller fyrhjuling och har picknick. Och det viktigaste av allt; man transporterar ut virke och varor till sina hus och sommarstugor.

UNDER MENFÖRE är det lugnt i skärgården och det har också sin charm. Man är "tvungen" att bara vara hemma och tacka nej till allt möjligt, eftersom man inte kan röra sig helt fritt. Man eldar i spisen, tänder ljus, kryper upp i soffan och läser en bok. Usch vad trist med menföre!

I Sibbo skärgård går det att bo och arbeta på fastlandet, även om det är krångligt ibland. När man går över isen till menföresbåten i snöoväder, tar sig hem från fastlandet på svaga isar eller åker båt i helmörker en oktobernatt, så händer det sig att man undrar att "hur tänkte jag nu"... Men det som överväger är lugnet på Simsalö, att helt byta miljö efter en hektisk arbetsdag, sammanhållningen bland alla människor, att leva med naturen och att njuta av det otroligt vackra och ombytliga landskapet.

Simsalö är en ö i Sibbo skärgård utan fast vägförbindelse. På ön bor det ca 20 invånare året om, men betydligt fler har sitt sommarställe här. Simsalö på ca 100 hektar har en väg som går igenom nästan hela ön. Den ligger väldigt nära fastlandet, ungefär 2 kilometer från Gumbostrand, så de som har sitt sommarställe på Simsalö besöker ön året om, inte bara sommartid.

ARTIKELFÖRFATTAREN

CLARA LINDQVIST bor på Simsalö i Sibbo skärgård sedan 23 år tillbaka. Hon är samboende, har tre vuxna pojkar och två katter. Clara jobbar som biträdande rektor i Grundskolan Norsen och är kommunstyrelsemedlem för SFP i Sibbo sedan 2005.

aretruntpasimalslo.blogg.ostnyland.fi

Med sopsäckar mot väder och vind

Text: Nina Söderlund

I dag börjar allt flera inse, att om klimatförändringen är det största globala hotet, så kommer plastavfallet som driver omkring i haven som god tvåa. Dessutom finns det ofattbara mängder små plastpartiklar som vi inte ens kan se med blotta ögat och som reningsverken inte klarar av. Om man själv vill göra något för att minska nedskräpningen är det alltså trots allt betydligt lättare att plocka upp det som syns. Och att låta bli att kasta något själv.

Kaj Rosing, Mikael Renström, Tony Lönnbäck och Markus Altner (som alla bor i Åbotrakten) är ett gäng orädda killar som tycker att man inte skall sitta och klaga framför TV:n över saker och ting, utan i stället skrida från ord till handling. Markus började göra utflykter i skärgården med kajak för 7-8 år sedan. Han tog i land på låga stränder lämpade för kajaker, och han upptäckte ganska snart att det fanns sopor och skräp av olika slag på stränderna, dessutom ofta på stränder där ingen ens hade stuga i närheten och ingen rörde sig. Han började fundera på vem som borde ta hand

om skräpet och kom snabbt fram till att om någon skall göra det så är det han själv. Men att släpa svarta fyllda sopsäckar i en kajak är ju inte så enkelt, så han bytte till en mindre båt och lyckades så småningom få några kompisar med sig.

De fyra killarna har under tre senhöstar i rad gett sig iväg till yttersta havsbandet i närheten av Örö med aluminiumbåt för att befria ens några stränder från allehanda bråte, mest plats. Vädret har åtminstone inte hittills hindrat deras framfart: under de tre senhöstar då killarna gett sig iväg ut har det varit både hård vind och snöfall. De planerar sin rutt på förhand och väljer ut på kartan några lämpliga obebodda öar, ofta med ca 700-800 meter lång strand utan branta klippor.

Vad hittar de då på sina halsbrytande färder när skärgårdsnaturen i oktober eller november visar sig från sin mest dramatiska sida? Det är förstås det vanliga såsom flaskor, kanistrar, lippisar, solglasögon, och plastkassar. Många av plastflaskorna och kanistrarna har texter på ryska och andra utländska språk, vilket tyder på att de

hamnat i havet från utländska fartyg som rör sig på Östersjön. Men man hittar också hjälmar och skor mellan stenarna, liksom tyvärr väldigt många plasthylsor som härstammar från jaktresor. Det finns plats för 8-10 säckar i deras båt. Också en frysbox hittade killarna en dag, men den rymdes förstås ingenstans. Då var det bara att kontakta Håll skärgården ren via deras formulär på hemsidan och hoppas att någon förbarmar sig över eländet och hämtar bort det. Men det är verkligen inte alltid lätt då havsströmmarna hämtar avfall långt utifrån havet till de yttersta öarnas stränder, som ofta kan vara så grunda att större båtar inte lyckas ta sig i land.

Föreningen Håll skärgården ren har redan i årtienden sett till att Finlands skärgård är relativt städad och fri från stora mängder avfall. Utan den verksamheten vågar man inte ens tänka på hur det skulle kunna se ut. Men föreningen sköter i första hand de öar

och områden som är bebodda eller har gästhamnar, och därmed blir de obebodda stränderna lite på sidan om.

Vad önskar sig de fyra killarna av andra och av framtiden? Ett av de viktigaste sätten att minska på avfallet är ju att förhindra att de ens uppstår, dvs mängden förpackningar (särskilt de som inte går att återvinna) borde minska. Plastinsamlingskärlen borde vara betydligt flera än i dag, särskilt i skärgårdsområden. Man borde få pant för varenda plastflaska. Engångskärlen borde om inte förbjudas så åtminstone bli så dyra att det inte lönar sig att använda dem. Särskilt plastglas har en förmåga att flyga i sjön från båtar och bryggor (det brukar blåsa i skärgården).

Se till att du alltid har en påse med dig att sätta skräp i! Alltför ofta händer det att man ser plast- eller små styroxbitar i naturen, men måste lämna dem kvar då man inte har något ställe att sätta dem.

Mikael Renström, Markus Altner och Kaj Rosing samlar skräp i Skärgårdshavet. Foto: Nina Söderlund.

Sopsäckar på väg till Häll Skärgården Ren:s insamlingskärl på Vänö. Foto: Kaj Rosing

Killarnas högsta önskan (på kort sikt) är att de skulle få sällskap av andra båtlag som också ger sig iväg ut i skärgården och gör det som "man" borde göra, dvs. städar stränderna i vårt gemensamma hav. Man måste inte göra det på senhösten, men inte heller i maj under fåglarnas häckningstid. Tidigt på våren, då ljuset är som mest fantastiskt, är en bra tid att bege sig ut och

plocka skräp. En fördel med senhösten är att man då inte behöver vara rädd för ormar.

Efter välförrättat värv blir det förstås bastubad. När man stelfrusen kliver in i värmen och tänker på dagens "skörd", då känns det som om man verkligen varit till nytta. Detta är absolut ett gott alternativ till sportfiske, konstaterar killarna.

ARTIKELFÖRFATTAREN

NINA SÖDERLUND, pol.mag. och skärgårdsbo

050-527 8180
nsoderlu@abo.fi

Tag kontakt med skräpsamlargänget via
kaj.rosing@gmail.com

Vinterfiske i Österbotten

Text: Jessica Sundman

Vintertid är skärgården en relativt lugn plats. Även om vinterlandskapet och vyerna är minst lika vackra vintertid som sommartid, begränsar isen och kylan vistelsen i skärgården på ett naturligt sätt. Trots riskerna med att röra sig ute på isarna har man i alla tider bedrivit fiske och säljakt

under de kallaste månaderna som en viktig del av självhushållningen. Vinterfiske är fortfarande en betydelsefull del av yrkesfisket.

VINTERTID FISKAR yrkesfiskarna Tommy Nystrand från Molpe och Erik Söderholm från Bergö med nät. Tommy använder ca 80 nät och Erik 40-50 stycken. Näten är 60

meter långa, så det blir en hel del metrar att lägga ut. Den viktigaste arten är sik, men också abborre och gädda är goda fångstarter. Erik berättar att mängden sik är störst efter att vattenmassorna blandats om. Vid låga vattentemperaturer fastar siken och är därför inaktiv och slö. Det krävs alltså lite turbulens i vattnet för att siken skall röra på sig och fastna i näten.

En glad vinterfiskare som fått en braxen och två gösar. Foto: Pia Prost

Yrkesfiskarna Tommy Nystrand från Molpe och Erik Söderholm från Bergö. Foto: Jessica Sundman

Då jag träffar Tommy och Erik en kall och solig eftermiddag i slutet av januari är isen fortfarande tunn. Om isförhållandena är goda, det vill säga isen är 70-80 cm tjock, kan fisket vara riktigt bra vintertid. De senaste åren har isarna bara varit ca 30 cm tjocka och det egentliga vinterfisket har pågått under endast ett par månader. Bäst är det om isen bildas redan i november och ligger kvar till slutet av april.

DE DÅLIGA isläget medför att lakfisket inte är något som Tommy och Erik satsar på. Isen bildas för sent för att fiskarna skall kunna möta efterfrågan på lake. Konsumenternas intresse för laken är tills vidare väldigt inriktad

till julhelgen. Laken är en kallvattenart som håller sig på djupa kalla vatten förutom på vintern då den kommer upp på grundare vatten för att leka. Honan lägger mängder av rom, och det är framför allt lakrommen som är en eftertraktad delikatess, även om köttet också är uppskattat. Lakens skinn är för övrigt fantastiskt fint att använda i hantverk, vilket lokala hantverkare på Bergö har insett.

EN ART som fiskarna ser rätt mycket av är norsen. I dagsläget finns det ingen större efterfrågan på nors och därför tar Tommy och Erik inte heller tillvara på den nors som de fångar som konsumtionsvara. Norsen är en pelagisk art som håller till i de öppna vattnen

förutom vid islossningen då den kommer till grundare vatten, ofta älv- och åmynningar, för att leka. Norsfisket pågår endast under några veckor och var tidigare en betydelsefull och uppskattad näringskälla när vinterförråden började sina under våren. Karaktäristiskt för norsen är att den är halvt genomskinlig och doftar gurka. Erik intygar att norsrommen är lika fin som lakrommen. En del fiskare anser att fisken är en av de godaste vi har i våra vatten.

EN FÖRDEL med vinterfiske är att fiskarna slipper skarven och har mindre problem med säl. Men ju varmare och kortare vintrar, desto mer sälproblem förekommer även vintertid. Vikaren övervintrar i större grad, men är skyggare och förstör inte redskapen i samma omfattning som gråsäl. Erik var den första att få licens på Bergö, och både Erik och

Tommy faller säl varje år. I allmänhet är intresset för säljakt däremot svalt. Erik och Tommy tror att det svala intresset kan förklaras med det dåliga isläget, den utmanande jaktformen och förbudet mot sälprodukter.

SÅ INTE bara vinterfisket utan även säljakten skulle må bra av bättre isar och längre vintrar. Säljakten får inledas 16 april och då finns det vanligtvis ingen is längre. Att skjuta säl från en båt är väldigt utmanande och den österbottniska skärgården lämpar sig inte riktigt för jakt från land. Småskaligt kustfiske är en av de mest hållbara former av livsmedelsproduktion vi har och gynnas av ett större intresse för de arter som förekommer lokalt vintertid.

ARTIKELFÖRFATTAREN

JESSICA SUNDMAN är fiske-Leader rådgivare på Kustaktionsgruppen, vars syfte är att främja fiskerinäringen inom Aktion Österbottens verksamhetsområde

050 465 2565t
jessica@aktion.fi

Ett rikt liv under isen på Antarktis

Text: Joanna Norkko

Experiment under Antarktis tre meter tjocka is. © Science Under The Ice

Glaciären Barne vid Rosshavet i Antarktis. Foto: Alf Norkko

oktober och november 2017 deltog forskarna Alf Norkko och Joanna Norkko från Tvärminne zoologiska station (Helsingfors universitet) i en forskningsexpedition till Antarktis. Från Finland deltog även äventyraren Patrick "Pata" Degerman, som var med för att dokumentera hela expeditionen med hjälp av fotografier, video och 360 Virtual Reality video, både ovanom isen och under isen. Expeditionen leddes av forskare från National Institute of Water and Atmospheric Research på Nya Zeeland.

PÅ LAND och ovanför havsisen ter sig Antarktis mycket kallt och livlöst, med endast pingviner, några andra fåglar och sälar som vittnar om att det nog finns liv även på denna kontinent. Kontrasten till den värld som öppnar sig då man dyker ner under havsisen är därför slående. På havsbotten kring Antarktis finns ett unikt djurliv och målsättningen med den här

forskningsexpeditionen var att undersöka hur djuren på havsbotten i de kustnära områdena kring Antarktis kommer att påverkas av klimatförändringen.

UNDER FYRA veckors tid bodde forskarna ute i tält och dök dagligen för att studera djurlivet på botten. Isen var 3 meter tjock och vattnet -1.9 grader.

FORSKARGRUPPEN BESÖKTE samma ställe i Rosshavet redan åren 2001, 2002 och 2009. Under dessa tidigare expeditioner var botten djursamhället väldigt fattigt. Havsisen hade då varit stabil under en väldigt lång tid och isen var därför väldigt tjock. Men för några år sedan smälte isen under sommaren två år i rad. Därför var isen nu tunnare, mera ljus kunde tränga igenom och det fanns mera mat för botten djuren (algerna under isen behöver ljus för att växa). Nu fanns det betydligt mera djur på havsbotten. Det var en liten överraskning för forskarna att

ekosystemet hade reagerat så snabbt på den här förändringen i havsisen tjocklek, eftersom man vanligen antar att allting sker i ultrarapid i de kalla miljöerna på Antarktis.

EN ANNAN viktigt målsättning med expeditionen var att berätta för allmänheten hur en forskningsexpedition går till, vilka unika undervattensmiljöer det finns kring Antarktis och hur klimatförändringen

kommer att påverka dessa miljöer. Trots att det finns väldigt få människor på Antarktis och naturen därför borde vara så gott som orörd, påverkar klimatförändringen även den här delen av världen, fastän utsläppen sker väldigt långt borta.

Läs mera på <https://www.facebook.com/ScienceUnderTheIce/>

Alf och Joanna Norkko. Foto: Patrick "Pata" Degerman

ARTIKELFÖRFATTAREN

JOANNA NORKKO är forskningskoordinator på Tvärminne zoologiska station (Helsingfors universitet) på Hangö udd.

joanna.norkko@helsinki.fi

Nya idéer i Houtskär

Text: Ulla Mattsson-Wiklén

m någon tror att vinterdagarna i ytterskärgården är långa och långsamma, är ni varmt välkomna att tillbringa en arbetsdag

med mig! Sedan hösten är jag projektledare för

Leader-projektet ”Houtskär i utveckling”. Jag är född och uppvuxen i Houtskär, bodde i Pargas under studietiden och bor nu i Korpo sedan ca 20 år tillbaka. Som skärgårdsbo har jag också bekantat mig med Iniö och i somras jobbade jag i turistinfon i

Nagu, vilket var ett mycket givande och intressant jobb med tanke på erfarenheterna jag nu kan dela med mig av till turismföretagarna i Houtskär. Turismen som näring har en stor betydelse för många skärgårdsföretagare, både direkt och indirekt.

UNDER DE senaste åren har jag med fasa sett hur skärgården avfolkas och olika serviceformer dras in en efter en. För att bevara en livskraftig skärgård måste vi samarbeta och visa att vi är starka och påhittiga, att vi kan jobba mångsidigt, dela erfarenheter och hjälpa varandra.

Tillsammans bildar vi byalag, jobbar som talko-lag, rustar upp, ordnar och organiserar på naturens villkor för en hållbar framtid, så att även våra barn och barnbarn ska kunna bo kvar.

I PROJEKTPLANEN för ”Houtskär i utveckling” står bl.a. att projektet ska främja inflyttningen och företagsamheten. För att få andra att inse vilken idealisk plats skärgården är, måste vi marknadsföra den och visa upp alla fördelar, men naturligtvis inte heller sopa nackdelarna under mattan. Med nackdelar menar jag till exempel de långa avstånden, att alltid vara beroende av färjtidtabeller när man ska någonstans och att inte alltid ha tillgång till allt man behöver. Men obotlig skärgårdsbo som jag är, tycker jag att fördelarna är mycket fler. Känslan av frihet, att vara omgiven av naturen, att höra havet skvalpa och att kunna gå ut och gå utan att

ständig ha en massa blinkande ljus i ögonen och bli påmind om att man borde köpa något man redan har många exemplar av hemma – det är det som ger mervärde. Barnen känner sig trygga och kan leka ute på gården och cykla på byavägarna med sina kompisar. Precis som jag själv gjorde för 40 år sedan! En tryggare och bättre miljö att låta sina barn växa upp i än på en ö i skärgården får man nog leta efter.

FÖR ATT människor ska kunna bo kvar eller flytta ut till skärgården behövs arbetsplatser. Vi har redan många duktiga och driftiga företagare i Houtskär och dem borde vi stödja genom att handla lokalt och utnyttja servicen på egen ort. För att alla ska få upp ögonen för vad som redan finns vill jag kartlägga utbudet och presentera alla företag och vad de har att erbjuda. Tillsammans ska vi diskutera hur företagen kunde samarbeta

Båthus i Hypeis. Foto: Jamito Helmiö

lokalt, vad de behöver utifrån och om det finns någon marknadsnisch vi borde fylla. Möjligheterna till olika slag av distansarbete ska också utredas noggrant. Många bra idéer kom upp vid ett diskussionstillfälle som jag ordnade i projektets regi i januari. Dessa ska vi jobba vidare på i workshops med olika teman. Det är roligt att så många verkar engagerade i projektet och vill dela med sig av sina åsikter och förbättringsförslag.

UNDER DISKUSSIONSTILLFÄLLET utsågs ”delaktighet” som motto för detta år. Delaktighet betyder att vi ska engagera oss i sånt som sker omkring oss, gå på mässor och seminarier, skapa nya kontakter, utbilda och fortbilda oss, förbättra marknadsföringen och synligheten på nätet, samarbeta och hjälpa varandra – inom Houtskär, över kommunområdesgränserna och på åländska sidan. På så sätt hjälper vi oss själva, våra affärskollegor, Houtskär och hela skärgården!

DEN ALLMÄNNA trivseln är en annan sak som betonas i projektplanen. Det finns redan ett ganska stort utbud av föreningar och aktiviteter för olika åldrar i Houtskär, men de ska också kartläggas och därför kommer jag att föra diskussioner med olika åldersgrupper. Utbudet för tonåringar är minst – liksom på många små orter. Genom diskussioner med den åldersgruppen ska vi reda ut vilka

möjligheter som finns. För de allra yngsta skulle jag vilja fixa en liknande aktivitetsstig som Nagu Nalle-stigen i Nagu. Den tror jag också skulle dra turister – barnfamiljer – en kategori som tidigare inte har haft så mycket aktiviteter sommartid. Katten Orvar, Houtskärs egen ”sockenkatt”, skulle få figurera som maskot för stigen. Han bor i Näsby och fyller 20 år i vår.

MED DE äldre vill jag diskutera om olika teman på vår egen dialekt ”hootsjärsån”. Diskussionerna kommer att dokumenteras, för att sedan skriva ner olika ord och uttryck. Detta för att vår dialekt inte ska dö ut, utan bevaras och hållas levande för eftervärlden. Dialekt-diskussionerna är något jag verkligen ser fram emot, eftersom mitt hjärta klappar extra varmt just för ”hootsjärsån”, som är mitt eget modersmål. Jag har även tidigare engagerat mig i dialekten genom att tillsammans med Siv Fagerlund vara med och skriva ”Läsabook e hootsjärskä” och två gånger uppföra sketchen ”Bakå på hootsjärskä”, som beskriver hur man förr i världen bakade surbröd hemma i ugnen. Sketchen grundar sig på ett kapitel från boken.

PROJEKTET ÄR tvåårigt och ett knappt år kvarstår av projekttiden. Jag tog över arbetet i november 2017 och har jobbat på för fullt

sedan dess, för att hinna med allt som står i projektplanen samt med alla andra idéer som kläckts sedan jag anställdes. Dessutom har jag satsat mycket på att delta i olika seminarier och utbildningar och på att marknadsföra projektet utåt på olika mässor. Det har varit väldigt givande och jag har knutit många viktiga kontakter till företag, föreningar och organisationer, som det ska bli ett nöje att samarbeta med under hela projekttiden. Det är glädjande när man inser att så många jobbar för samma sak och strävar efter samma mål!

FÖR ATT få alla som är intresserade av Houtskär att känna sig som en del av

projektet har jag valt att minst en gång i veckan publicera inlägg om mitt jobb och vad jag har på gång. Än så länge har jag publicerat inläggen på Houtskär Infos facebook-sida, men när jag får projektets fb-sida ”Houtskär i utveckling – Kehittyvä Houtskari” att fungera som jag vill, ska jag börja publicera inläggen där. Via inläggen har folk även förstått att jag vill att de gärna får ta kontakt. Jag vill att tröskeln ska vara så låg att alla vågar ringa eller komma in. Och det har lyckats riktigt bra, för folk tar kontakt hela tiden. Det märks att projektet fyller en viktig plats!

ARTIKELFÖRFATTAREN

ULLA MATTSSON-WIKLÉN är projektledare för projektet Houtskär i utveckling.

houts kariutveckling@gmail.com
040-181 4981

PROJEKTET ÄR till 70 procent finansierat av Leader-gruppen I samma båt. Aktiastiftelsen, Svenska kulturfonden och Houtskärs kulturgille står för den privata andelen av finansieringen.

Ulla Mattsson-Wiklén, här vid Houtskärs båtmuseum, är projektledare för Houtskär i utveckling. Foto: Anna Halonen

Lennart Brunnsberg, ordförande för Houtskärs kulturgille, spår vädret enligt härskares i öst.
Foto: Anna Halonen

Iskarta som kulturminne

Text: Kristin Mattsson

Någon "riktig" vinter i skärgården med isvägar i har det inte blivit i år heller. Precis som under de senaste fem åren har isen i vinter varit tunn och förrädisk, och smält bort emellanåt. I månadsskiftet januari-februari trodde inte Lennart Brunnsberg, "iskännare" och ordförande för Houtskärs kulturgille, att det kommer att bli någon is i Houtskär mera i år.

NÄR JAG frågar på vilka grunder han tolkar isläget, hänvisar han först till värmen och

säger att det behövs en köldknäpp på minst 10 grader för att isen som finns ska bli starkare. Men sedan berättar han också att isläget kan spås utifrån politiken.

- Jag följer med politiken. En riktig vinter ska komma österifrån. Om det är dålig ledning i Ryssland får vi ingen vinter. Putin ger oss inga vintrar mera.

SENAST DET var isväg i Houtskär var år 2012. Kulturgillet har gjort sin egen karta över de isvägar som fanns förr i trakten. Kartan visar hur vägen gick till Rimito och Iniö, på vilken sida om holmarna man körde

Isvintern 2018

Denna artikel skrevs några veckor innan den stora kylan från öst välldes in över vårt land. Med temperaturer på -20 grader i hela landet bredde havsisen ut sig över fjärdarna. Isen är inte så tjock, men utbredningen är i det närmaste normal för årstiden, enligt Meteorologiska institutet.

Åbolands skärgård har i början av mars troligtvis haft de finaste skridskoisarna i hela Norden, kanske i hela Europa. Man har kunnat skrinna nästan vart som helst på spegelblank is. Skridskoåkare flög in från flera länder, och sällan har man sett en sådan karavan av långfärdsskridskoåkare på Erstan mellan Åbo och Pargas. Också i ytterstskärgården nära Gullkrona har skridskoåkare kunnat lyckligt sväva fram i solskenet. Sparkstöttingar, "vatukälkar", isdubbar och gamla murkna skridskor som inte sett dagens ljus på ett par decennier har också grävts fram ur förråden.

Officiella isvägar finns väl knappt någonstans nu längre, men inofficiella desto mera. I verkligheten är det nu så starka isar och ingen snö att många kör med bilar kors och tvärs över fjärdarna. Likväl borde man nog också 2018 känna till den gamla strömstäl-lena, isläget kan snabbt försämrats.

Och med hänvisning till artikeln - ska vi förvänta oss ett maktskifte i Ryssland nu?!

med sina fordon (bilar eller traktorer), var det var strömt och var det fanns drag. Kartan är främst gjord för att bevara minnet av hur människor en gång färdats vintertid.

- Kartan är ett minne, för att gubbarna inte ska börja gräla om på vilken sida av ett sund man kört, säger Brunnsberg. Kartan är inget som används numera eller som delas ut till allmänheten.

BRUNNSBERG TROR inte att kartan behövs under hans livstid. Den har nu legat ihoprullad i flera år och behövs inte på samma sätt som förr, dels för att det helt enkelt inte finns tillräckligt starka isar, dels för att det nuförtiden finns bra färjor.

ARTIKELFÖRFATTAREN

KRISTIN MATTSSON, PD, är partisekreterare för Ålands socialdemokrater sedan 1.2.2018.

Hon har lett flera EU-projekt som haft skärgården som målområde. Tidigare har hon jobbat med forskning vid institutet för kvinnoforskning vid Åbo Akademi. Fritidsboende på Nötö och aktiv i Nötö hembygdsförening.

kristin.mattsson@lagtinget.ax

Illustration av Antonia Ringbom

Kreativa Korpo - "Man måste börja någonstans"

Text och foto: Micaela Jansson

Våren 2017 samlades en grupp korpobor på bykrogen för att fundera på hur de starka konst- och kulturkrafterna kunde ges skjuts åt Korpo som bosättningsort. Den kommunala områdesnämnden hade på sitt framtidsseminarium pekat ut just detta som ett potentiellt utvecklingsfält. Nu gällde det att omsätta tankar i praktik. Krögaren Tage

Österlund berättade hur tråkigt det var att under vinterhalvåret behöva säga till veckoslutsbesökare från Åbo och längre bort att allt var stängt - till och med kyrkan. Vad kunde vi göra åt detta?

DISKUSSIONEN BLEV kort men intensiv och konceptet var klart. Orten samlade sina krafter för att under ett veckoslut per månad erbjuda besökare öppna portar istället för stängda dörrar. Pro Korpo-föreningen tog

planeringen under sina vingar och arbetade fram konceptet Veckoslut i kreativa Korpo – det vill säga ett samlat program för besökare under det första veckoslutet i månaden under tiden oktober till april.

UNDER VINTERNS lopp har Korpo bjudit på bland annat besök i konstnårsresidens, utställningar, workshops, spritsmugglarberättelser på bykrogen, besök på djurgårdar, konserter och hundpromenader i skogen.

Målsättningen är att arbeta långsiktigt och vara noga med att ha roligt under resans gång. Konceptet har nyligen utvärderats och aktörerna tog då beslutet att arrangera Veckoslut i kreativa Korpo året runt. Så välkommen det första veckoslutet i månaden - då håller Korpo dörrarna öppna för just dig!

ARTIKELFÖRFATTAREN

MICAELA JANSSON är styrelseordförande för Pro Korpo rf.

jansson.micaela@gmail.com
050-576 7047

KONTAKTUPPGIFTER FÖR VECKOSLUT I KREATIVA KORPO

Webbsidan kreativakorpo.fi sköts av Ida-Kajsa Johansson, 040-5184512.
Vårens datum är
7-8 april och 5-6 maj!

Rågskär krigsvintern 1940

Text: Tuva-Stina Lindén
Foton från privat arkiv.

John Fritjof Andersson föddes den 14 februari 1891 på Sälgskår i Nagu. Som så många andra skärgårdsbor gick han till sjöss och han förde dagbok på sina resor. Med en vacker handstil och en god formuleringsförmåga antecknar han vind och väderlek, lastning och lossning, alla tillbud och allt slit.

När Fritjof gick iland och blev fiskartorpare på Rågskär i södra Korpo, tog han med sig vanan att skriva dagbok. På Rågskär bodde han med sin hustru Fina och de sex barnen. Fina var en skärgårdskvinna som fiskade och sköt fågel, kände menföret bättre än någon och seglade och rodde i alla väder. Hennes yngsta dotter berättade att den enda gång hon sett sin mamma rådlös var när det föll en rysk bomb på Rågskärs norra udde.

Dagboken från krigsvintern 1940 börjar den 1 januari och slutar den 21 maj. Anteckningarna är kortfattade, de noterar vind, temperatur och hur många ryska flygplan som passerat. På den närmaste bebodda ön, Brunskär, är alla evakuerade, så även de flesta på andra utskärsöar. Rågskär var då en skoglös holme. När Fritjof skriver att han hämtat "ett lass bar" innebär det att han hämtat brännved för mat och värme från holmar runtomkring. Han skriver mycket sparsamt om fiske, men den 10 januari skrev han "vi tog upp torskrev men fick ingenting", och den 14 januari "Vi tog även upp sköta 2 styck som stått ute 2 dygn och

hade 43 strömming". Vad levde de på dessa kalla månader under krigsvintern 1940?

Dagboken från 1940 präglas av ett förlamande allvar, de dagliga ryska flygplanen står för kontakten med yttervärlden. En annan dagbok från 1946 beskriver en befolkad skärgård där Rågskärs brygga angörs flera gånger i veckan. Tyvärr är det bara dessa två dagböcker som finns bevarade.

Skärgårdshistoria har i hög grad varit en muntlig historia och riskerar försvinna när ingen längre minns och kan berätta. Har historien varit nedskrivet så är det någon utifrån som lyssnar och skriver. Dagböckerna från Rågskär är unika, de är skrivna inifrån, i den levda vardagen.

En kommentar om språket: När jag renskrivit dagböckerna har jag följt Fritjofs språk och bara rättat uppenbara slarvfel, förutom i två fall: Fritjof skriver dett men jag skriver det, kallt uttalas på Korpomål med långt a och Fritjof skriver följaktligen kalt, för att undvika missförstånd skriver jag kallt. Korpomålet lyser även igenom när i blir e, till exempel rektigt för riktigt, lekvid för likvid.

Fritjofs vackert tecknade W, ett sjömans-W från kompasser och kartor, använder han i början av en mening. Inne i en sats duger det vanliga enkla v-et ibland.

	Januari 1940	Wind	Temp C°
1	Klart, vackert, på kvällen stilt. Sett tre flygmaskiner	No	- 6
2	Full storm	Nv	- 0
3	Full storm, snötjocka. Sett fyra flygmaskiner	N	- 3
4	Full storm, sett flygare, 1/2 klart	Nnv	- 7,5
5	Snötjocka, frisk vind. Vi var till Espholm med båt och på is därifrån till Korpoström. Annars ej något nämnvärt.	So	- 8
6	Trettondag. Snöbyar, ingenting anmärkningsvärt	O	- 7
7	Söndag, vackert, mulet, lite snö. Hörde flygare men såg ej något ty det var så mulet.	S	- 4
8	Friskt, snötjocka. Hörde 3 explosioner men vet ej var de var och hörde flygare samtidigt men kunde ej se dem för snötjocka	S	- 4
9	Mulet, friskt, har ej sett någon flygare	Sv	- 2
10	Mulet, frisk bris. Vi har idag lagt ut torskrev. Har ej hört någon flygare	Wsv	0
11	Mulet, frisk vind. Vi tog upp torskrev men fick ingenting. Vi har sett 2 flygare på låg höjd	Wsv	0
12	Wackert, klart. Vi har sett 29 flygmaskiner idag och hört 2 ditonationer i S antagligen bomber. I kväll har vi lagt sköta. Idag har vi varit till lands och höra kring oss. Vi var till	Nv	- 2
13	Engholm med båt och därifrån på is till Korpoström. Vi såg 8 flygare	Nv	- 2
14	Söndag, storm klart, vi såg 18 flygare rätt över här. Vi tog även upp sköta 2 styck som stått ut 2 dygn och hade 43 strömming	Nv	0
15	Storm, sjörökstjocka. Det var hastigt ombytt från 0 igår och 24 graders kyla idag. Det lägger is ikväll överallt. Idag har vi bara sett 2 flygare.	No	- 24
16	Wackert, klart, is till Jungfruharu, vi har idag dragit upp jullen. Jag har varit på is till Burskärsgrynnan, vi har ej sett något flyg idag.	No	- 22

Stugan på Rågskär

Fritjof och Fina Andersson

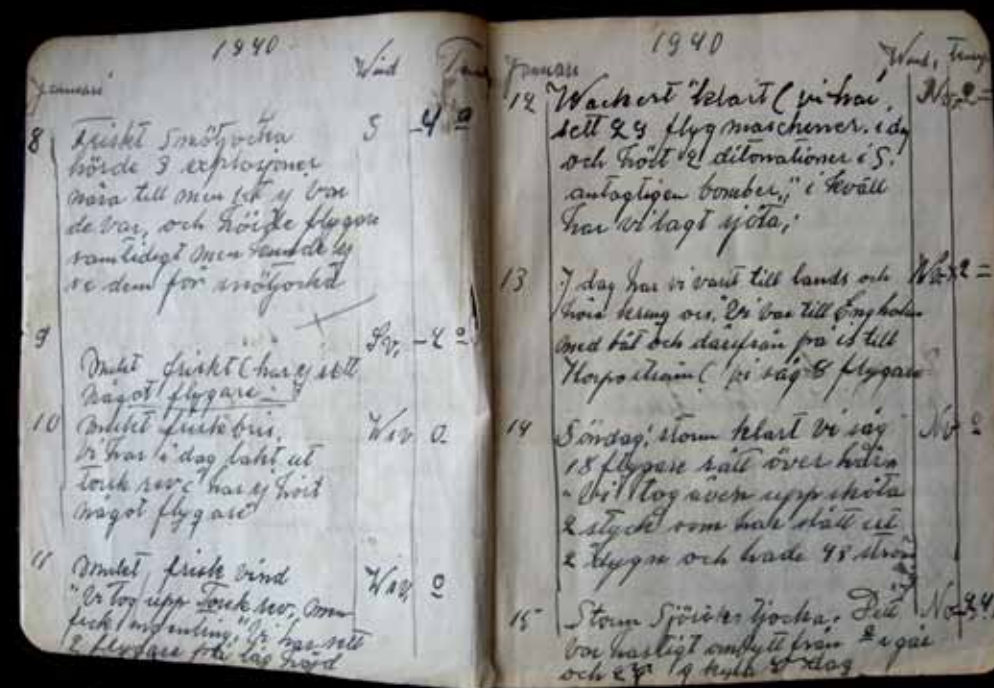
17	Wackert klart. Idag har jag varit till Storburskär på is och det skulle nog hålla vart som hälst, det syns ej någon isbrädd utåt idag. Idag har vi sett 3 flygmaskiner på stor höjd och på kvällen hörde vi skotter österefter, eller bomber vad det nu var	No	- 18
18	Wackert, litet snö på förmiddag, på eftermiddag bara - 10. Vi har hört flyg men ej sett något ty det var så mulet, annars ingenting	So	- 18
19	Friskt, lokala snöbyar omväxlande klart. Idag är Friborg och Freja in på is till Korpoström men kom ej hem ikväll.	S	- 8
20	Wackert, klart. Idag kom de hem som var till lands. Vi såg 9 flygmaskiner gå i Nv men 8 komma tillbaka åt So på stor höjd	So	- 8
21	Söndag, halv klart halv storm	So	- 12
22	Mulet, storm	O	- 8
23	Wackert, halvklart. Vi var in till lands, vi fick höra av Frits att han har sänt pengar. Vi har tagit ett lass halm från Korpoströms, de körde bara ut till Engholm. Vi sågo 3 flygare på låg höjd.	So	- 8
24	Frisk vind, snöbyar. Vi var in till Engholm efter ett lass halm	Nv	- 5
25	Wackert klart (ett ricktet fint och härligt väder)	Nv	- 5
26	Stiltje. Övrigt, på kvällen klart något kallare. Idag gick Fina och Fanny in till lands, såg inga flygare		- 3
27	Wackert, mulet. Idag kom de hem från Korpoström med häst ty de hade ut mjöl och Onnar var ut med det. Idag har vi ej hört några flygare	No	- 8
28	Wackert, klart, ej något flyg	No	- 11
29	Wackert, klart på f.m. på e.m. mulet mindre kyla. Idag får Rysslands fredsduvor mullrat på sen tidigt i morse till sent på kvällen, det har hörts skottväxlingar och detonationer hela dagen men vi har sett bara 5 flygmaskiner på stor höjd	N	-16
30	Stiltje mulet, det har ej hörts eller syntts någon flygmaskin idag. Idag gick Friborg till Wärkholm men kom ej ut i kväll och jag var till Rätne efter bar		- 7

31	Idag kom Friborg hem från Wårkholm, vackert väder på kvällen lite kallare, mulet. Vi hörde flymaskiner på kvällen.	N	- 10	11	Söndag. Idag hörde vi flygmaskiner men vi såg dem ej ty det är så disigt fast det annors är klart.	No	- 25
Februari		Wind	Temp C°	12	Friskt mulet lite snö och snöyra. Idag har vi ej sett eller hört något av österns fredsduvor	Ono	- 14
1	Wackert mulet, på kvällen tilltagande kyla klarnande luft. Vi har hört flygmaskiner på stor höjd så att vi ej kunde se dem på grund av det disiga vädret	S	- 7	13	Idag var vi in till lands och skulle försöka få åt oss ett lass halm men det var omöjligt. Wi hörde efter i Kalax Markomby Bemdby och Syvilax men ej ett strå och i Korpoström hade vi tingat och han hade lovat att så mycket halm vi behövde skulle vi nog få och då vi kom och skulle efter fick vi ingen. Några Fredsduvor har vi ej hört eller sett till idag.	O	- 10
2	Wackert klart och kallt som fan. Ikväll var vi till Engholm efter ett lass halm och på vägen kom det 5 flygmaskiner över oss, först 2 och sedan 3 på ganska svag höjd. Vi har idag sett 11 Duvor.	No	- 16	14	Idag frisk bris klart och kallt. Idag blev jag och Gumman ett år gamlare, jag 46 och hon 42, alltså inga ungdomar mer. Ikväll var jag till Råtne efter ett lass bar. Vi har ej hört eller sett några fredsduvor idag heller	O	- 15
3	Wackert klart, vi sågo 10 flygmaskiner. Ikväll var vi till Råtne efter bar	N	- 14	15	Moj bris klart. Idag gick Fina och Friborg in åter för att höra efter halm. Idag så vi 3 Molotovs pullor	Oso	- 16
4	Söndag. Wackert, mulet på kvällen snö. Vi har sett bara 1 flygmaskin men vi hörde skottlossning någonstans	O	- 16	16	Idag halvklart, friskt. Idag kom de hem från lands och de hade fått ett lass halm i Rosklax av Ingas och det var häpnadsväckande billigt bara 70 mark och då skulle han köra det bara till Korpoström. Wi fick även gratulationskort av Frits. Idag har vi ej sett eller hört någon flygare så det är riktigt ovant	W	-10
5	Halvklart lite snö, vi såg 3 flygmaskiner	No	- 14	17	Wackert klart, vi sågo 8 av Molotovs jävlar idag och vi har hört flysurr hela dagen och rökpelare såg vi i väster samtidigt som vi hörde flygsurr. Men eftersom vi såg den där rökpelaren så tystnade det och vi antog att det var någon som åkte ner. Och på kvällen såg vi från Åbohållet en väldig rök antagligen från eldsvådor som uppstått genom bomber.	No	- 8
6	Idag är det klart och nästan stilt. Idag såg vi 5 flygmaskiner, 2 snabba planer som gjorde rundvolter i luften. Ikväll var vi till Engholm efter ett lass halm och jag kylde vänstra örat	N	- 18	18	Söndag. Idag stilt, ser rök från Åbohållet ännu. Vi har ej sett någon flygare idag.	No	- 21
7	Klart friskt. Idag har vi ej sett några flygare. Ikväll var jag till Råtne efter ett lass bar	N	- 16	19	Wackert klart. Vi var in till Korpoström efter ett lass halm, det var så hälsickes kallt att strumporna frös fast i stövlarna	N	- 21
8	Wackert klart inga flygare, ett under att ej se något flyg på hela 2 dagar, så att det är nytt på det här året	N	- 18				
9	Wackert klart. Idag såg vi 3 flygmaskiner på stor höjd och de var alldeles vita av frost. Idag gick Freja och Friborg till Korpoström.	No	- 22				
10	Klart men jädrans kallt, stiltje. Idag har vi ej hört eller sett någon flygmaskin		- 23				

20	Idag har vi sett 19 flygmaskiner, det är fortfarande jädrans kallt fast det är på sydsidan, frisk vind och klar luft, på dagen sågo vi flygmaskinerna, vi hörde explosioner och det hade varit på norrfjärden mot Woima som assisterade några båtar på väg till Åbo, men de fick inte sänkt någon men på Woima hade första master blivit dödad av en skärva och ett par andra sårade men 2 av våra plan hade kommit tillstädes och jagat bort ryssarna fast de var bara 2, det var tapperhet av dem.	Wsv	- 21	2	Idag är de in till fasta land och hör efter potäter men det lär väl vara nästan omöjligt ty det har fruset bort så förbaskat all ställ säger de. Men de lär vänta att få 100 mk till våren. Idag såg vi 2 av Molotovs englar, en i öster och en i söder ty de fick ett skarpt mottagande i norr. klart moj	Sv	- 6
21	Snöstorm och yrväder hela dagen, ingen flygare att se eller höra	Sv	-18	3	Mulet, storm, ingen flygare idag	Sv	- 2
22	Wackert tjocka , på kvällen smått regn, friskt men fortfarande S men klarare. Idag har Fina och Freja varit in till Korpoström	S	- 0	4	Wackert mulet, på kvällen tilltagande storm och snö med skarp kyla. Idag var Freja och Friborg till Brunskär	S	+ 2
23	Wackert, tjocka, smått regn. Idag har jag dragit sten. Inget flyg	Sv	+ 3	5	Frisk bris klart och kallt. Vi har ej hört eller sett flygare	No	- 10
24	Wackert, mulet, på kvällen kallare om till N, snö och yra, ingen flygare idag. Idag har jag dragit sten	W	+ 3	6	Klart, vackert. Idag var vi in till Korpoström efter ett lass halm. Vi har ej hört eller sett någon flygmaskin idag.	No	- 5
25	Söndag, 1/2 klart, frisk vind. Ingen flygare att se eller höra idag		- 13	7	Wackert klart. ingen flygare idag. Idag var Fina och Fanny till brunskär	No	- 8
26	Idag var vi in till Korpoström efter ett lass halm. Vinden moj, klart på kvällen tilltagande vindstyrka. Idag såg vi 23 flygmaskiner på en gång och det sköts i N så att det inte var någon skillnad mellan skotten utan som ett åskmuller jämt.	Sv	- 13	8	Idag vackert klart, Idag har jag dragit gödsel och sten. Ingen flygare idag håller.	No	- 8
27	Idag full storm mulet ingen rovfågel att se idag!	Sv	- 4	9	Snöstorm och ett väldigt yrväder. Idag gick Freja och Friborg in till Korpoström. Imorse såg vi 3 flygmaskiner	So	- 10
28	Idag mulet regn och storm, vi har ej sett någon flygmaskin	Sv	+ 3	10	Idag söndag, lokala snöbyar, frisk bris och snöyra. Det har vräkt ner väldigt med snö så att det blivit ett helsikes oföre på isen	N	- 8
29	Klart moj. Idag har vi varit in efter ett lass halm till Korpoström. Idag var det flygare av Molotovs utkorade i farten igen och fick sig fint emottagande.	N	- 9	11	Idag kom Friborg och Freja hem från Korpoström. På morgonen klart men på kvällen full storm och snöyra. Ingen flygare	So	- 17
	Mars	Wind	Temp C°	12	Idag vackert mulet, på kvällen snöyra. Jag var idag in efter lite mjöl men det är ett rysligt oföre.	Nv	- 8
1	Idag var Fina till Brunskär första gången i vinter, de har nämligen varit evakuerade sen i höstas. Ikväll var jag till Rätne efter ett lass bar. Wackert och klart och jag bröt benet.	No	- 10	13	Idag mulet moj bris. Idag är Fina till Brunskär efter lite mjölk. Jag har dragit sten. Ingen flygare. I sista natten kl 11 fick vi fred med Ryssland med avträdande av en stor del av östra Finland åt Ryssland	Nv	- 9

14	Wackert mulet med snö och yrväder, på kvällen klart. Vi var in till Korpoström efter ett lass halm men vi kunde ej få hem det längre än till Granskär ty det är så hemskt oföre	N	- 12
15	Idag vackert klart. Idag var vi till Granskär efter halmen som vi måste lämna där igår. Sen var jag på Storburskär efter ett lass bar och sen drog jag ner ved	N	- 19
16	Idag har jag dragit sten, klart och nästan stiltje. Ikväll gick Friborg in till Heimarmo efter mjölk	No	- 16
17	Idag klart moj. Söndag	S	- 17
18	Idag klart men kallt som fan. Idag kom Friborg hem, jag har dragit ved och sten.	N	- 8
19	Idag klart och moj. Idag gick Fina in till lands och jag har dragit sten	So	- 13
20	Idag frisk bris och snöyra. Idag kom Fina från lands och jag har dragit ner ved från Storburskär.	S	- 8
21	Idag vackert men mulet. Idag har här varit främmande, först på morgonen 2 pojkar från Hummelholm som var ut och tog efter uttrar och på kvällen 2 vakter från Aspö och Freja och Friborg har varit till Brunskär efter mjölk	Sso	- 4
22	Långfredag, frisk vind mulet snöyra	So	- 2
23	Idag var jag till Espholm efter ett lass halm, det var ett hälsikes oföre	So	+ 3
24	Påskdag. Idag var Evald N ut hit och hälsa på och på kvällen var Svea J hit. Mulet men nästan stiltje	Nv	- 2
25	Nästan stilt mulet, det liknar lite mera på vår idag. Annan dag påsk	Sv	+ 6
26	Mariedag. Idag gick jag till Brunskär, det är fortfarande ett hälsikes oföre	So	+ 3
27	Idag är jag på Brunskär och skulle hugga ved men det blev ett sånt hiskeligt snöoväder och storm, det värsta i vinter, så att det ej blev något skogsväder av.	O	- 4

28	Idag var Brunskärs Södergårds Janson hem med mig med häst ty det är mildt idag så att det skulle vara värt i skogen. Det har lagt väldiga drivor på isen och nästan bart emellan	Nv	- 5
29	Idag full storm och snöyra. Jag har varit på Storburskär och dragit ner ved.	Nv	- 5
30	Idag vackert och klart. Vi var in efter en säck mjöl och lite halm, det är ett väldigt oföre, vi gick på skidor och drog lasset efter	Nv	- 8
31	Idag Söndag, klart vackert	Sv	- 11

Fritjofs dagbok som han skrev 1 januari - 21 maj 1940

ARTIKELFÖRFATTAREN

TUVA-STINA LINDÉN är pensionerad lärare. Hon är uppvuxen i Pargas och Korpo och har vistats på Rågskär sedan 1970.

tuvastina@gmail.com

I fjällrävens rike - Varangerhalvøya nationalpark i vinterdräkt. Observera dimensionen - det finns en liten stuga till höger på bilden! Foto: Geir Østereng

Vinter i vilda och vackra Varanger

Text: Tiia Kalske

Varanger är en pärla i Öst-Finmark i norra Norge. Finnmark är Norges Lappland, det största och nordligaste länet. I Finland känner man kanske området bättre som Ruija – Ruijanranta.

Vilda, vackra och kontrastrika Varanger! Med subarktisk klimat, isfritt hav, djupa fjordar, en långsträckt kust och kuperade trädlösa fjäll. Kontrasten mellan ljus och mörker, mörkretid och midnattssol, mellan

lungt och kallt vinterväder och vilda vinterstormar. Medan vintrarna de sista åren i stort sett har regnat bort i södra Finland, har vi här uppe i norra Norge fortsatt fina vintrar med närmare åtta månader snö. Under åtminstone sex månader finns det goda möjligheter att åka skidor på öde, vita vidder.

MEDAN SOMRARNÄ är korta, hetsiga och midnattssolen gör att det är ljust dygnet runt, tar naturen en paus under vintern. Från

november till januari är det "mörkretid" (kaamos på finska). Då kommer solen inte över horisonten på två månader. Istället har vi vackra sprakande norrsken som lyser upp kvälls- och natthimlen. Vinterstormar som stänger av vägarna är en del av vardagen längs den långsträckta Finnmarkskusten, och inne på "Finnmarksvidda" kan kvicksilvret sjunka ned under -35 grader. I slutet av januari kommer solen tillbaka. Tillbakakomsten firas med solbullar och utfärder för att beskåda de första solstrålarna över horisonten i söder.

Dagisbarnen ritar och klipper ut solar som pryder fönstren i stan.

Under "mörkretiden" reser många Finnmarkingar till sol och värme på sydliga breddgrader. Till Varanger anländer det istället exotiska vinterturister. En av dem är alförrädaren (Polysticta stelleri), en liten högarktisk ejder. De första fåglarna brukar komma i slutet av oktober och de stannar fram till månadsskiftet mars-april, då de återvänder till Sibirien. Fågelentusiaster från hela världen kommer till Varanger i kölvattnet av

Alförrädaren är en exotisk vinterturist i Varanger. Foto: Bjørn Frantzen

denna lilla vinterturist. Men alförrädaren är inte den enda exotiska fågel som kan observeras i Varanger. Praktejdrar (*Somateria spectabilis*) och andra nordliga och arktiska måsar och trutar är också populära att titta efter under vintermånaderna. Om våren och försommaren kryllar det av arktiska arter som kommer från sydliga breddgrader för att föra slakten vidare, antingen här i Varanger eller så ännu längre norrut eller österut.

Framtiden känns osäker. Klimatförändringarna är redan här. Vi upplever allt fler perioder med mildt väder här uppe i nord. Plusgrader mitt under smällkalla vintern ger stora problem för bland annat renskötarna, då betesmarkerna täcks av is och skaren blir så hård att renarna inte klarar av att gräva fram sin mat. Sorkar, lämlar och andra smågnagare lider också, och så fortsätter den negativa spiralen vidare till rovdjuren och

rovfågarna som skall leva av smågnagarna. Livet i havet ändras också. Sydliga fiskarter dyker upp i nord, havsströmmar och planktonförekomsten förändras och fiskstim vandrar på annan tidpunkt än tidigare. Hela det norra och arktiska ekosystemet förändras rakt framför våra ögon.

Vadsø hamn. Foto: Tiia Kalske

ARTIKELFÖRFATTAREN

TIIA KALSKE är född och uppvuxen i Vaså. Hon har studerat biologi både vid Åbo Akademi och Helsingfors universitet. Hon har också utbildat sig och jobbat som biologilärare i Norge, där hon varit bosatt sedan årskiftet 1999/2000. De fem första åren bodde hon nära Oslo, men därefter i Norra Norge. De senaste 10 åren har hon bott i Vadsø och jobbat vid Fylkesmannen i Finnmark (motsvarar det som tidigare var Länsstyrelsen i Finland). Här arbetar hon på miljöskyddsavdelningen med miljö- och samarbetsprojekt mellan Ryssland, Finland och Norge.

kalsketiia@gmail.com

Artikeln publiceras i samarbete med miljö- och marinbiologin vid Åbo Akademi, i samband med forskningsprofilen "HAVET".

Ett skepp kommer lastat med nya arter – vad sker sen?

Text: Heidi Herlevi

Introducerade arter är arter som spridits till nya områden till följd av mänsklig aktivitet, antingen avsiktligt eller oavsiktligt. Dessa arter räknas idag till de främsta hoten mot ekologisk mångfald på en världsomfattande nivå, eftersom de bidrar till en ökad likformighet av världens artsamhällen. Dessutom finns det forskning som visar att invandrararter har större effekt på struktur och funktion i många ekosystem än ursprungsarterna, och att deras effekt på ekosystemen kan liknas med annan människodrivna störning (till exempel förstöring av livsmiljö, klimatförändring och överfiske).

Men de introducerade arternas roll i storskaliga förändringar är ännu oklar; är de en drivande kraft eller endast en följd av andra förändringar i ekosystemet? Dessutom vet man ännu lite om hur introducerade arter påverkar hela näringsväven och hur introducerade arter samverkar med varandra.

Ett hav av invandrare

Östersjön kan på goda grunder kallas för ett hav av invandrare. Ur ett geologiskt perspektiv är det ett ungt ekosystem som formats efter den senaste istiden (8 000 - 9 000 år sedan), där så gott som alla arter är invandrare av något slag. Skillnaden är dock att de arter som nu kallas för Östersjöns ursprungsarter har spridit sig naturligt från närliggande hav och vattendrag, medan de introducerade arterna färdats över långa sträckor, till och med över världshav, som en följd av mänsklig aktivitet. Största delen, minst 50 procent, beräknas ha kommit till Östersjön som snyltgäster i fartygens barlast eller fastsittande på skrovet. Alla nya arter har dock inte lyckats bilda populationer i den nya miljön. Det är endast de mest toleranta och välanpassade arterna som förblir en del av den lokala artsammansättningen. Idag räknar man med 170 regelbundet förekommande introducerade arter i Östersjön, varav ca 80 har bildat bestående och fortplantningsdugliga

En vuxen svartmunnad smörbult kan bli över 20 cm lång. Foto: Heidi Herlevi.

Slamkrabban är den första äkta krabban som föredrar sig vid vår kust. Foto: Heidi Herlevi.

Svartmunnad smörbult smakar också bra för abborrarna i Skärgårdshavet. Foto: Riikka Puntila.

populationer. Längs Finlands kustområden påträffas 45 introducerade arter, varav 24 anses som en etablerad del av artsamhället.

Introducerade arters roll i näringsväven

I Östersjön, där mångfalden av arter är naturligt låg, där det finns få egentliga

endemiska arter (dvs unika för Östersjön) och där många av ursprungsarterna är så kallade generalister, kan man säga att det finns "lediga" nischer för nya arter att fylla. Trots att Östersjöns introducerade djur och växter är relativt välkända och vissa av dem funnits här i flera hundra år, har man inte kunnat konstatera att introduktionerna skulle ha lett till utrotning av några arter.

Tvärtom är det flera forskare som hävdar att de snarare bidragit till en ökad mångfald och nya ekosystemfunktioner, bland annat i form av ökad födotillgång, ökad variation i livsmiljön och förbättrad syresättning av djupa botten. Oron för de introducerade arterna härstammar i första hand från att de förändrar den unika artsammansättningen eller att vissa ekosystemtjänster (främst ekonomiskt viktiga fiskbestånd) skulle försämrans.

Under de senaste åren har det forskats mycket kring invandrararternas inverkan på ursprungsarter och artsamhällen. Forskning har bedrivits bland annat inom det delvis EU-finansierade BONUS BIO-C3 projektet, där Finlands miljöcentral (SYKE) och Åbo Akademi varit aktiva medlemmar. I detta projekt är det främst två arter som väckt speciellt stort intresse. Dessa arter är den pontokaspiska (från Svarta havet och Kaspiska havet) svartmunnade smörbulten och den nordamerikanska slamkrabban (se bild 1a och 1b). Båda arterna har under det senaste decenniet spridits längs kustområden i hela Östersjön, också i Finland.

Slamkrabban har på mindre än tio år utvidgat sin utbredning runt så gott som hela Skärgårdshavet, ända till Åland, medan den svartmunnade smörbulten har etablerat populationer på flera håll längs finska kusten sedan upptäckten i S:t Karins år 2005. Slamkrabbans lokala spridning underlättas av dess flytande larvstadier, men möjligen även av fritidsbåtstrafik och fiske. Genom forskning har man kunnat bekräfta att dessa arter uppfyller flera kriterier för att vara lokalt skadliga arter. De kan anpassa sig till varierande livsmiljöer och föda, föröka sig effektivt och påverka andra arters bestånd. Nedan beskrivs några typer av växelverkan i näringsväven mer noggrant. I illustrationen (bild 2) kan man se hur dessa arter kunde påverka andra arter i samma miljö.

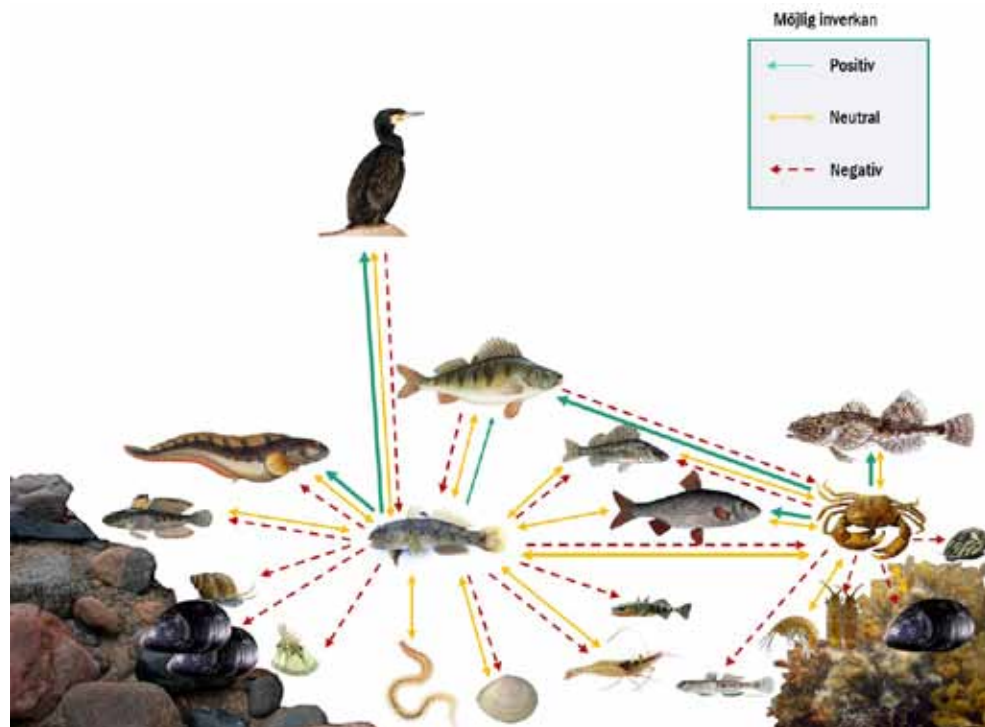
Hur påverkar de fiskbestånden?

Direkt påverkan har inte undersökts i Finland. Där som den svartmunnade smörbulten är talrik kan den potentiellt konkurrera med andra bottenlevande fiskar, till exempel svart smörbult och tånglake, eller abborre och gers om föda och habitat. Också större slamkrabbor äter samma små ryggradslösa djur som många mindre fiskar. Båda arterna har också observerats störa andra fiskars lek genom att äta deras ägg eller förstöra bon. Å andra sidan verkar invandrarerna smaka för de stora inhemska fiskpredatorerna, såsom abborre, gädda, oxsimpa och mört. Detta kan potentiellt gagna de större predatorerna. I Estland har även tånglake observerats äta små svartmunnade smörbultar. I vissa länder utgör den svartmunnade smörbulten en majoritet av storskarvens och andra fiskätande fåglars diet. Den svartmunnade smörbulten har i sin tur konstaterats äta slamkrabbor i Polen.

Hur påverkas andra bottenlevande arter?

Några direkta följder har inte upptäckts. Eftersom den svartmunnade smörbulten på många områden i huvudsak äter musslor som filtrerar plankton från vattnet, har man misstänkt att den skulle minska musslornas populationstätheter och på så vis försämra vattenkvaliteten. Detta har man ändå inte kunnat påvisa i naturen. I Finland består den svartmunnade smörbultens diet främst av snäckor, havstulpaner och andra lokalt talrika arter, så en liknande effekt är osannolik här.

I Skärgårdshavet har forskare från Åbo Universitet märkt att slamkrabban lokalt kan öka trådalgeras förekomst, genom att konsumera snäckor och mårlor som normalt betar på algerna. Den ohämmade tillväxten av trådformiga påväxtalger misstänks ha påverkat blåstångens tillväxt negativt.

Exempel på hur den svartmunnade smörbulten och slamkrabban kunde påverka andra arter i samma miljö. Pilens riktning är samma som den möjliga påverkans riktning.

Eftersom slamkrabban är den första egentliga krabban i norra Östersjön, är många bytesdjur "naiva" gällande denna predator. Avsaknaden av en gemensam evolutionär bakgrund gör att de verkar sakna ett effektivt försvarsbeteende. Slamkrabbans effekter på andra bottenlevande ryggradslösa djur tycks vara starkast under en inledande utbredningsfas, sedan anpassar sig bytesdjuren till den nya predatorn och dess populationsstorlek jämnas ut.

Hämtar de med sig nya parasiter eller sjukdomar?

I Finland har man inte upptäckt några introducerade parasiter. Den svartmunnade smörbulten har endast påträffats med några få fiskparasiter som förekommer allmänt i Finland. Slamkrabban är en ny typ av organism vid vår kust och de lokala parasiterna är troligen inte anpassade till att infektera denna typ av värd. Detta minskar tills vidare artens parasitbörda avsevärt. Dessutom kan slamkrabban i Östersjön

undgå parasiten som naturligt hämmar dess förökning i ursprungsområdet.

Vad sker i framtiden?

Det är i praktiken omöjligt att göra sig av med arter som redan bildat permanenta populationer. Därför är förebyggande åtgärder det viktigaste sättet att motverka introduktioner av nya arter och de negativa följder som de möjligen medför. Den internationella sjöfartsorganisationen IMO:s barlastvattenkonvention trädde i kraft i september 2017, efter över 10 år av förberedelser. Enligt den bör alla fartyg som brukas i internationell trafik monteras med ett behandlingssystem för barlastvatten och/eller –sediment, senast år 2024.

Utbyte av barlastvatten är förbjudet i Östersjön och efter övergångsperioden blir även behandling av barlastvatten obligatoriskt. Detta ska förhindra invandrarter från att spridas till nya områden. Vissa arter, så som den svartmunnade smörbulten, har man ändå i viss mån lyckats utnyttja ekonomiskt i

områden där den förekommer som rikligast. I Litauen och Lettland utgör den ibland majoriteten av kustens fiskfångst och har fått ett ekonomiskt värde för fiskare. Man har också börjat utforska möjligheten att använda fisken inom produktion av foder och fiskolja.

Fiske är troligen ett av de mest effektiva sätten att försöka förhindra populationstillväxten hos denna art. I framtiden hoppas man också på att få finansiering för ett nationellt övervakningsprogram av introducerade arter i Finland. Detta skulle underlätta uppföljandet av de introducerade arternas populationer, också sådana som inte påträffas av allmänheten, och försnabba upptäckten av nya arter.

Vad du kan göra

Trots att forskningen om introducerade arter i Östersjön pågår aktivt, är behovet av allmänhetens observationer fortfarande stort. I portalen för främmande arter (vieraslait.fi) kan vem som helst anmäla sina observationer av både landlevande och vattenlevande arter och få mera information gällande introducerade arter och deras bekämpning.

Det är förbjudet att sprida invandrarter till nya områden. För att undvika att sprida på arter och deras ägg är det alltså bra att

Anmäl dina observationer!

Nätportal för introducerade arter: www.vieraslait.fi. Ange tid, plats och antal individer. Bilder är också bra!

Mera information fås också av forskare vid Åbo Akademi: Heidi Herlevi (heidi.herlevi@abo.fi) och på Finlands miljöcentral: Maiju Lehtiniemi (Maiju.Lehtiniemi@ymparisto.fi) och Riikka Punttila (Riikka.Punttila@ymparisto.fi).

kolla fiskeredskap, båtankar och motorn för att undvika att ge oönskade gäster skjuts. Det är inte heller rekommenderat att använda introducerade arter som bete. Om du träffar på en ny art, släpp den inte tillbaka i naturen. Om du råkar få den svartmunnade smörbulten på krok eller i nät, kan du ta vara på chansen och smaka på fisken: rökt eller stekt i smör! Trots att fisken är relativt liten och dess utseende något motbjudande, lär den ändå vara en läcker matfisk vars smak påminner om abborre eller flundra.

ARTIKELFÖRFATTAREN

HEIDI HERLEVI är doktorand i nätverket för funktionell marinbiodiversitet (FunMarBio) vid Åbo Akademi. Hon forskar i hurdan roll introducerade arter har i Skärgårdshavets näringsväv och kustsamhällen.

hherlevi@abo.fi

En eftermiddag vid Jungfrusund

Text, foton och kartskiss: Anders Moliis-Mellberg

Vad är lämpligare då man tillbringar en regnig sommardag i en stuga vid stranden av Gullkrona i Åbolands skärgård, än att ta fram Svante Dahlströms

utmärkta bok med samma namn? Boken är ursprungligen skriven på 1940-talet, men alltid lika läsvärd. Tre av essäerna i boken handlar om Jungfrusund, som råkar ligga på endast några sjömil avstånd från stugan.

Nästa dag skiner solen, och tanken vaknar att efter en paus på tio år åter besöka sundet. Rönnkvisten, en roddbåt med aktersnurra, bedöms vara ett lämpligt fortskaffningsmedel för utfärden. Sagt och gjort, snurran går igång och, stäven riktas söderut.

Då båten passerar sundet mellan Hamnholmen och Purunpääuddens branta berg, dyker Jungfruholmen upp som en vattendelare. Dagens farled går på västra sidan genom det stora sund, som leder mot Högsåra, och som idag kallas Jungfrusund. Få känner till att detta namn ursprungligen tillhörde det lilla sundet på Jungfruholmens östra sida. Det utgjorde förr inloppet till Lövö-farleden, som leder mot Hangö. Det är

till gamla Jungfrusund, som Rönnkvisten anländer idag. Den första landtagningen sker vid Finnviken och följs av en klättring upp på det fyrtyotvå meter höga Glasberget (se kartskissen, samt bild 1).

Platser och farleder i Jungfrusund

Glasberget

Utsikten från berget är fin, och då man riktar blicken norrut ser man en kedja av liknande bergstoppar, som sticker upp ur skogen, likt öar i ett grönt hav. För femtusen år sedan var de riktiga öar och användes av våra dåtida förfäder. Det finns fortfarande rester av deras bosättningar kring topparna. Tanken svindlar ett ögonblick då man inser hur många generationer som lämnat spår i Purunpääs natur. Stenåldersmänniskorna följdes av ett bronsåldersfolk, som staplat flera gravkummel på udden. Märkligt nog upphör spåren i början av vår tideräkning. Järnålders- och vikingafynd saknas helt i denna trakt. Enligt forskarna kan detta bero på att klimatet då var kallare, vilket gjort att

1. Från Glasberget kan man betrakta Jungfruholmen och inloppet till gamla Jungfrusund.

den fasta befolkningen tillfälligt försvunnit. Vikingarnas väg österut, ”*Austrwegr*”, följde den finländska sydkusten, ”*Bålagårdssida*” ute i den yttersta skärgården, längs det som senare kallats kung Valdemars segelled. Ett tecken på detta är de vikingafynd, som hittats till exempel i Hitis-trakten.

Omkring tusen år efter vår tideräknings början har i alla fall Jungfrusund på nytt börjat utnyttjas. Man har hittat fynd från denna tid på sundets botten, bland annat fyra lerkärl i slavisk eller vendisk keramik.

Glasberget har sedan urminnes tider fungerat som utkiksplats, och här har också funnits en vårdkase, som varit en del av kustens signalsystem. Det enda som dock finns på toppen av berget idag är en järnögla av litet modernare snitt. I närheten finns däremot en intressant ravin, bildad av stora klippblock, som isen sprängt ur berget. Mindre stenar har radats av människohand mellan blocken för att bilda en grotta, men hur gammal den är förblir oklart.

Då man vänder blicken och ser ut över Gullkrona ser man två pärlband av segel och båtar. Det ena kommer västerifrån längs farleden från Korpoström, och det andra norrifrån, från Pargas port. De förenar sig vid Jungfrusund för att sedan dela upp sig igen i det sydgående Högsårafaret och det sydostgående Lövöfaret.

Nedanför Glasberget syns Jungfruholmen, vars södra del tidigare bestått av två fristående öar, Högholmen och Skansholmen. Med landhöjningen har dessa vuxit ihop till en enda ö. Söder om Jungfruholmen ligger också Lindholmen, som efter nedklättringen från berget får bli Rönnkvistens följande mål.

Många har grubblat över hur Jungfrusund fått sitt namn. En teori är att det skulle ha funnits ett kapell tillägnat jungfru Maria på Jungfruholmen, och att sundet uppkallats efter detta. Med tanke på hur allmänt det var med dylika kapell längs farleden låter förklaringen rimlig. En alternativ historia är i alla fall att det vid sundet funnits en vacker

jungfru som suttit på stranden och kammat sitt hår. Sjömännen lockades att närma sig henne, men då hon vände sig om såg de, att hon var ihålig som en gammal stubbe.

Det finns flera teorier, men oberoende vilken man väljer att tro på, religion eller trolldom, så förefaller det som om platsen varit föremål för någon form av jungfrukult. Det berättas att det funnits en jungfrudans av sten på Högholmen på 1800-talet. Den har tyvärr senare försvunnit.

Trots de femtusenåriga rötterna började sundets verkliga storhetstid först i början av 1000-talet, i takt med den svenska expansionen i Finland. Då Åbo grundades, fick farleden genom Pargas port mot Hangöudd ökad betydelse, och samtidigt började övrig sjötrafik från Sverige till Reval och Viborg överge Valdemarsleden och istället gå via Korpoström och Jungfrusund.

Medan Rönnkvisten puttrar genom sundet går en tanke till alla svenska kungar och stormän, som har passerat här. En av de tidigaste var troligen *Magnus Eriksson*. Han var kung från 1319 till 1364, och det existerar ett protokoll, som han undertecknat år 1347 i Kyrksundet vid Hitis. Det sägs att han på sin resa seglat över Gullkrona fjärd med sin hustru, drottning *Blanka av Namur*, hon med barnvisan ”Rida ranka”. Drottningen skall ha blivit så betagen av fjärdens skönhet att hon offrat sin krona i vattnet, och fjärden har fått sitt namn efter detta. Tro det om man vill.

Drottningens krona var i så fall inte det enda som sägs ha hamnat i sjön. Kung Magnus lär ha medfört två kyrkklockor till Kimito kyrka, som byggdes vid samma tid, och den större skall ha fallit överbord i Jungfrusund. Efter detta skall den lilla klockan, som hängdes upp i kyrkan, ha klagat ”bing bång, bing bång, min syster ligger i Jungfrusund”.

Efter Magnus följde en hundraårig period, då maktspelet i Norden kretsade kring Danmark, Sverige och Norge, och de kungliga besöken i Finland var sparsamma.

Det var först finlandsfödde *Karl Knutsson Bonde*, som år 1440 fick den östra riksdelen som förläning och som därför vistades som ståthållare i Finland i åtta år innan han blev kung. Han rörde sig flitigt mellan Åbo och Viborg, och bör därför ha passerat Jungfrusund flera gånger.

Den första stormannen, som bevisligen inte bara passerat, utan också ankrat vid sundet, är riksföreståndaren *Sten Sture*, som ”med hast i Jungfruns sund på St Birgittas dag” den 28 maj 1490 undertecknat ett brev till rådet i Reval.

För *Gustav Vasa* och hans ättlingar blev Jungfrusund en naturlig knutpunkt där fartyg möttes och förstärkningar kunde mottas landvägen. Gustav Vasas trupper var samlade i Jungfrusund år 1555, på väg till Viborg, där ett krig mot *Ivan den förskräcklige* blossat upp. Kungen passerade själv platsen samma år vid sin resa till och från Viborg. Sonen *Erik XIV* påbörjade erövringen av Estland i början av 1560-talet och använde sundet som en uppsamlingsplats för sina trupper. Brodern *Johan III* lät år 1571 sina uppländska ryttare ta säd till hästarna från de närliggande byarna, innan styrmän från Jungfrusund lotsade dem vidare till Reval.

Förekomsten av trupper vid Jungfrusund var sällan goda nyheter för den omgivande lokalbefolkningen. Både soldater och hästar skulle ha mat, och då byggnadsarbeten skulle utföras inkallades bönder för att göra dagsverken. Ersättningen för detta lät ibland vänta på sig.

Johan III seglade själv flitigt i skärgården på sina färder mellan Stockholm och Reval. År 1582 dirigerade han en brevkurir till Jungfrusund för att invänta kungens knektar. Johans son *Sigismund* var på väg till Riga vintern 1585, men tvingades avbryta färden vid denna plats på grund av isbildning. Hans skepp låg infruset där ända till våren. Vintern 1589, då han redan var kung av Polen, träffade han sin far, kung Johan, i Reval. Då Johans följe återvände hem, stötte

de åter på is vid Jungfrusund, och fick ta sig per häst till Åbo.

Lindholmen

Rönnkvisten förtöjs vid en vik på Lindholmen, där otaliga lotsbåtar legat i gångna tider. Lotsning hade säkert förekommit redan långt före Gustav Vasas tid, men det var han, som hade insett betydelsen av en säker farled, och därför låtit inrätta ett lotsväsende i Finland. En av lotsstationerna grundades just på Lindholmen, och den gav arbete åt en stor del av ortens befolkning. De flesta kom från Högsåra, men även Hitis, Rosala, Böle, Holma och Kakskåla levererade lotsar. Totalt fanns det vanligtvis mellan tio och tjugo så kallade styrmän som följde med skeppen i olika riktningar och sedan återvände med andra fartyg. Lönen var på 1500-talet fem kappar råg.

År 1605 låg Gustav Vasas yngste son, *Karl IX*, vid Lindholmen, där han stadgade detaljerat vad styrmännen skulle få i lön för olika lotsuppdrag. Han beviljade också dem skattefrihet, vilket Karls son *Gustav II Adolf* bekräftade år 1614 efter att i Jungfrusund ha bekantat sig med deras arbete. Deras övriga villkor förbättrades också, men eftersom kungen senare samma år skänkte hela Kimito med utskär som förläning till greve *Axel Oxenstierna*, blev effekterna ganska kortvariga. Greven ansåg sig inte ha råd de nya villkoren, som gradvis föll bort.

Från Lindholmens högsta punkt ser man ut över Gullkrona i nordväst (Bild 2). Man har samtidigt utsikt söderut över fjärden rakt in mot Högsåra. Det sägs att byborna där kunde klättra upp på en stege vid Ollas hemman och från den avläsa signaler, vilka hissades på Lindholmen. Utgående från dessa rodde lotsarna sedan till arbetet. Systemet fungerade bra, och man bevakade svartsjukt sina lotsrättigheter, som gav en stadig inkomst. Ibland misslyckades detta. År 1680 bosatte sig en viss *Christian Calm* från

2. Lindholmen var lotsarnas station. Från befästningsruinerna har man utsikt över Gullkrona.

Sverige på Brändöskatan öster om Jungfrusund. Han uppvisade fullmakter från amiralitetet att få lotsa kronans fartyg, vilket de lokala lotsarna gjorde rättssak av, utan verkan. I stället fick dessa böta för att ha blandat sig i kronans angelägenheter. Calm fortsatte att utöva sin verksamhet i tio års tid, men fick sedan lönsamhetsproblem. Han försökte lösa dem genom att börja med brännvinsförsäljning i konkurrens med den nedan beskrivna krogen på Purunpää, men fick småningom upphöra med båda verksamheterna, till lokalbefolkningens stora belåtenhet.

Krögerudden

En bevarad handritad karta från 1630-talet, med titeln ”*Segelation von Riga*,

Revel nach Jungfru Sundt”, visar att Jungfrusund på den tiden hade stor betydelse för trafiken mellan de baltiska länderna och Åbo. Eftersom sjöfararna ofta fick ligga här för att vänta på tjänlig vind och lotshjälp, hade behovet av mat och logi ökat kraftigt. Centrum för denna verksamhet blev Purunpääs sydspets, dit Rönnkvisten nu tar sig. År 1642 lät Axel Oxenstierna inrätta en krog på denna udde, som följaktligen fick namnet Krögerudden. Det lilla sundet utanför kallades Krögerhålet (Bild 3). Udden har på sin östra sida en brant klippa, och man kan förmoda att den tjänat som anöringsplats för kroggästerna, som där kunde ta iland med mindre båtar. Inga spår finns efter dåtidens bryggkonstruktioner, och den nutida bryggan håller på att gå samma

3. Krögerhålet är fortfarande farbart för mindre båtar.

öde till mötes. Lyckligtvis kan båten angöra vid strandstenarna bredvid.

Norr om anöringsplatsen finns en udde, som kallas Knektudden, vilket tyder på att olika truppförband brukade slå läger här. På Krögeruddens västra sida finns Köpmansviken, och det var kanske här som kommersen med olika varor ägde rum. Med dåtidens högre vattenstånd var Köpmansviken med sina branta klippor ingen dålig hamn för mindre fartyg. Man får däremot intrycket, att större fartyg inte ens med den tidens vattendjup kunde angöra Krögerudden, utan de ankrade sannolikt på redden, och man rodde sedan iland.

Vägen från Bjärnä till Jungfrusund är urgammal, och dess ändpunkt fanns på Krögerudden. Framtill början av 1700-talet bestod dess sista del från Kärra till Purunpää

av en ridstig, men i samband med kriget mellan Karl XII och Peter den store fick lokalbefolkningen order om att bygga ut den så att man kunde ta sig ända fram med häst och vagn. Vägen har inte förbättrats nämnvärt efter detta, och den sista delen från Purunpää by till Krögerudden är idag privat och avstängd med en kedja.

Oxenstiernas utskänkingsställe bestod till en början av två stugor och en kammare, och den omtalades på sin tid som en förnämlig krog. Dess första föreståndare var hustrun till fogden på Sunnanå, *Nils Larsson Sölfknecht*. Senare övertogs krogen av *Hans von Isern* från Hertzbole. Hans änka, *Blandina Cordel*, anhöll år 1658 om eftergift med arrendet, så affärerna var kanske inte alltid så lysande. År 1664 erbjöd *Petter Carell* ett högre arrende och övertog krogen, men han avsattes fyra år

senare, dels för att han höll för höga priser och dels för att han förde ett tvivelaktigt leverne. I stället kom en borgare från Stockholm, *Lars Olofsson Berg*, som hade ett gott anseende och blev utnämnd till länsman som sidoyrke. Detta passade bra, eftersom krogen även användes som tingshus. Nedläggningen av tingsrätter hade ju då inte ännu påbörjats. År 1682 betalade bönderna honom en tunna salt fisk och sex kopparmynt var, för att han skulle resa till Stockholm och anhålla om skattelättnader, något som också lyckades. Hans svärson, *Petter Borgh*, var följande krögare, åtföljd av *Eric Falck*, som blev den siste i raden. Falck jordfästes år 1713 i Åbo, då redan på flykt undan ryssarna, som höll på att ockupera landet. Dessa brände krogen, som efter några misslyckade försök efter kriget inte återuppstod igen.

En orsak till att platsen övergavs som krog kan ha varit lokalbefolkningens missnöje med hanteringen. Byborna i Purunpää ansåg att krögarna fiskade på deras vatten och utnyttjade deras marker för bete. Samarbetet var alltså inte det bästa. En annan viktig orsak var sannolikt ändå att sundet hade blivit så grunt och fartygen så stora att platsen inte ens mitt i sundet lämpade sig för ankring. I stället var det Kalholmen, en sjömil öster om Krögarudden, som övertog krogverksamheten. *Mårten Thesleff* var krögare där från och med 1730-talet, och han hade i juni 1752 äran att vid sin krog få härbärgera kung *Adolf Fredrik*, som var på väg till Helsingfors. Kungen lät rista in sitt namn på Kalholmen som minne av besöket.

Dahlström nämner i sin bok att det på Krögarudden finns ett tiotal hällristningar från krogtiden. Dessa har några gånger under 1900-talet frilagts, vitmålats och fotograferats, men idag är de alla åter gömda under lav och mossor. Den enda ristning, som idag är lätt att upptäcka är ett personnamn, men det är uppenbarligen av mycket modernare datum. Kanske det är lika bra att

de gamla namnen får ligga orörda och inte blandas med modernt klotter.

Övriga spår av krogen består av ett par tydliga husgrunder (Bild 4). Runt dessa har man vid utgrävningar på 1980-talet hittat olika föremål, såsom mynt, kulor, nycklar och kritpipor. De torde kunna beskådas på Dalsbruks bruksmuseum. Krögarudden är lummig och lär också härbärgera många rara växter, som kommit med gästerna. Bristen på tid och djupare botaniska kunskaper begränsar rundvandringen till att beundra annat än de frodiga snåren av rosor och förvildade vinbärbuskar, vilka förekommer rikligt. Vandringen och upplevelsen av Krögarudden skuggas litet av att krogplatsen är bevuxen med högt gräs och täta snår, samt med överåriga döda granar, av vilka många fallit omkull (Bild 5). Platsen, som tidigare utpekades som ett attraktivt turistmål, ger inte längre något gästvänligt intryck, men det är kanske avsiktligt.

Oxholmen

Besöket vid Krögarudden avslutas med att ro över till Oxholmen, som ligger tätt intill. Holmen är brant och svår att forcera från sin norra sida, men från toppen har man god utsikt mot Brändö och Karlholmen. Under de återkommande krigen har holmen säkert använts som spaningspost. Det lär enligt Dahlström finnas en kompassros inristad i berget på dess högsta punkt, men den täcks idag av ett litet röse, så rosen får vila i frid, om den finns kvar. Nedanför berget, på holmens östra sida, har man funnit vraket efter en båt, som förlit i början av 1600-talet. Båten har varit 14 m lång och av allmogetyp. Den har kanske överraskats av en ostlig storm och krossats mot Oxholmens klippor. Bäst att återvända till Jungfruholmen med Rönnkvisten.

4. Krogbyggnadens grund kan ännu urskiljas i naturen.

5. Ett av de kullfallna träden har symboliskt nog hamnat rakt på informationsskylten.

Skansholmen

Som tidigare nämnts, fanns det vid Jungfruholmens södra del i början av 1700-talet en separat ö, som fick namnet Skansholmen. Detta berodde på att man började få upp ögonen för Jungfrusunds militära betydelse, inte enbart som truppsamlingsplats, utan även som en del av det västfinländska försvaret. Den geopolitiska situationen hade ju förändrats radikalt efter att *Peter den store* grundat Sankt Petersburg och förstärkt Rysslands närvaro i Östersjön.

Det Stora nordiska kriget bröt ut år 1700. *Karl XII* var nyttillträdd ung konung och fann sig omringad av fiender, vilka förklarade krig. Efter att ha slutit fred med Danmark samlade han en armé, som skickades till Narva, som då belägrades av Peter den store. Trupper transporterades igen via Jungfrusund, inte alltid utan problem. I oktober samma år förläste *kronoskeppet Constantia* och *transportfartyget Propheten Daniel* utanför Jungfruholmen. Lokalbefolkningen, sannolikt främst från Högsåra och Rosala, ryckte ut och lyckades rädda hundratjugo man och åttio hästar. En minnesplatta över denna händelse finns uppsatt i Hitis kyrka.

Karl XII segrade vid Narva, men hade som känt efter detta mindre framgång i kriget. Samtidigt hade man hemma i Sverige börjat oroa sig för ett ryskt anfall på hemmaplan. De svenska örlogsfartygen behärskade visserligen ännu det öppna havet, men av någon anledning hade man försummat att hålla den roddbaserade skärgårdsflottan, uppbyggd av Gustav Vasa och hans söner, i stridbart skick. Nu insåg man att ryssarna med sina flatbottnade galärer kunde passera Kimitoön och anfalla Åbo sjövägen.

En plan för att befästa Jungfrusund uppgjordes. Den gick ut på att stänga det smala sundet med bommar, samt bygga batterier på en lämplig holme, närmare bestämt Skansholmen, för att med kanoner

behärska det bredare sundet mot Norstö. Enligt dåtidens fortifikationsteknik försågs antagligen Lindholmen samtidigt med en så kallad redutt, det vill säga befäst utpost, vars lämningar också fortfarande kan beskådas.

Alla arbetsföra karlar i byarna runtomkring ålades år 1710 att göra dagsverken vid fästningsarbetet. Basen gjordes av befintliga kullerstenar, medan påbyggnaden bestod av stock, som transporterades från fastlandet. Arbetet var tungt och tärde hårt på böndernas resurser. Arbetsledningen blev också hårt kritiserad för bristande kompetens. Den svenske kommandanten, major *Gustav Adolf Drakman*, lär ha varit mest intresserad av att låta uppföra en bostad åt sig på Jungfruholmens norra udde. Det värsta var, att efter ett års arbete beslöt den svenska försvarsledningen att avbryta planerna och i stället basera försvaret av Skärgårdshavet på örlogsfartyg stationerade vid Hangö. Befästningarna i Jungfrusund revs, och bönderna var rasande. De försökte förgäves få ersättning för sitt hårda slit, som varit till ingen nytta.

Resten är historia, som man säger. Peter den stores galärer lyckades slinka förbi svenskarna vid Hangö, vinna slaget vid Rilax och därefter obehindrat ta sig förbi det oevakade Jungfrusund till Åbo. Framtill fredsslutet 1721 fungerade sedan öarna kring Jungfrusund som rysk postering, vilken övervakade transporter till och från Åbo. Svenska kapare, såsom Stefan Löfving, härjade längre söderut, men vågade sig inte nära sundet.

Idag uppvisar förstas Skansholmen och Lindholmen inga spår av de rivna timrade batterierna, men terrängen är full av stora kullerstenar, som utgjort grunden för befästningarna från 1710.

Jungfruholmen

Vid lilla ofreden tjugo år senare var ryssarna åter i skärgården, men de passerade då förbi och styrde vidare mot Åland. Svenska och

ryska fartyg drabbade visserligen samman i Skärgårdshavet, men det var denna gång Korpoström, som fick tjäna som krigsskådeplats. Jungfrusund fick vänta tills 1808 års krig mellan Ryssland och Sverige bröt ut innan sundet ännu en gång fick spela en strategisk biroll.

När Sveaborg kapitulerade i maj 1808, lade ryska flottan beslag på de hundratio fartyg, som låg vid fästningen, utrustade dem och skickade dem mot Åbo. Den svenska högsjöflottan hade samtidigt startat från Karlskrona för att stoppa ryssarna vid Hangö, men då man den 10 juni anlände till Hangöudd, visade det sig att två ryska avdelningar redan passerat.

Vissa källor anger att svenskarna vid denna tidpunkt åter hade befäst Jungfrusund, men så verkar inte ha varit fallet. Om posteringar fanns, hindrade de i varje fall inte de två ryska avdelningarna från att passera sundet och styra mot Åbo. Den svenska amiralen Cederström litade inte heller, med händelserna år 1714 i minnet, på att övriga ryska fartyg skulle stoppas vid Hangö, utan beslöt att skicka en eskader till Kimito. Linjeskeppen *Adolf Fredrik*, *Fädernesland* och *Åran*, fregatten *Bellona*, samt fyra briggar satte kurs på Öro. Eskadern seglade därifrån upp mot Gullkrona och tog sig in mot Jungfrusund genom något av sunden söder om Högsåra. Det blåste en svag sydvästlig vind, och på vissa ställen måste fartygen bogseras av roddslupar genom de trånga sunden. Trots lodningar gick ett av fartygen dessutom på grund. Den 6 juni var man trots allt i position. Då kung *Gustav IV Adolf* två dagar senare anlände med sin jakt *Amadis* hade fartygen hunnit bilda en mur av 270 kanoner vid sundet, och trupper hade landsatts på stränderna runtomkring. De ryska skärgårdsfartygen hade nu ingen chans att passera sundet, men å andra sidan kunde inte de svenska skeppen heller komma åt dem, där de låg vid Lökhalmarna söder om Biskopsö.

Den ryska flottledningen hade god kunskap om den finländska inre skärgården, och kom på en lösning. Man beslöt att runda Kimitoön på dess östra sida, via Strömma. Visserligen hade Peter den stores trupper nittio år tidigare blockerat sundet vid Strömma med fördämningar av pålar och sten, och visserligen var denna rutt 25 sjömil längre, men detta hindrade inte ryssarna. De rensade sundet vid Strömma och kunde på så sätt dra sina kanonslupar och jollar genom sundet. De större fartygen kom inte igenom, utan återvände söderut till Lökhalmarna. Kanonsluparna fortsatte i sin tur till Kimitoöns nordvästra udde, där de förenades med ryska infanteritruupper. Tillskyndande enheter ur den svenska skärgårdsflottan mötte dem vid Tallholmen och Sandöström, men de var för få för att kunna segra. Den svenska flottan hade åter överlistats, precis som år 1714 vid Hangöudd.

Svenskarnas närvaro vid Jungfrusund hade därmed blivit onödig, och kungen återvände till Åland, men eskadern stannade kvar där en tid, kanske på grund av ett visst revanschbehov. De ryska fartyg, som hade återvänt från Strömma hade nu positionerat sig vid Falköfjärden, i närheten av Dalsbruk. De hade utfört mindre anfall mot svenskarna med flytande batterier och kanonslupar, vilket inte förbättrat humöret hos dessa. Till saken hör, att i ryssarnas avdelning ingick de forna svenska fartygen *Styrbjörn* och *Hjalmar*, båda beslagtagna i Sveaborg. Man beslöt sig för att företa ett nattligt anfall mot ryssarna och försöka äntra fartygen för att återerövra dem.

Efter att ha fått förstärkningar från Öro satte sig fjorton barkasser och tio slupar, bemannade med cirka sexhundra man, i rörelse mot Lövökrokarna. Man hade valt att ta vägen söder om Brändö för att minska risken för upptäckt. Detta lyckades visserligen bra, men koordineringen av anfallet och stridsledningen lämnade mycket övrigt att önska. Svenskarna lyckades äntra *Styrbjörn*, men misslyckades med de övriga

6. Jättegrytan på Jungfruholmen.

fartygen. Styrbjörn bogserades bort under häftig eldstrid, men i dålig sikt på grund av mörker, dimma och krutrök gick fartyget på grund och måste överges. Alla svenska båtar återvände till basen, och med sig hade man endast en beslagtagna brigg, Styrbjörns barkass, samt tjugotre fångar. De egna förlusterna var sextiotre döda samt över hundra sårade. Svenskarna hade visat stor tapperhet, men bristerna i utförandet gjorde att vinsten inte uppvägs förlusterna.

De svenska skeppen övergav efter detta Jungfrusund, och den ryska flottan övertog området. Eftersom utgången av kriget ännu inte var helt säker beslöt ryssarna sig för att befästa sundet, denna gång huvudsakligen för att skydda sig från anfall västerifrån. General *Paul van Suchtelen* ledde arbetet, och nu blev norra ändan av Jungfruholmen försedd med försvarsverk, batterier och

byggnader. Också denna gång blev befästningarna kortvariga. Efter att Sverige under sin nya franskättade konung, *Karl XIV Johan*, tydligt övergett sina planer på att återta Finland, började de ryska myndigheterna avvecklandet av försvarsanläggningarna. Detta pågick hela 1820-talet. Kanoner transporterades till Åland, Hangö och Sveaborg, stenmurar revs, och år 1827 utlystes en exekutiv auktion, där lösöre och byggnader såldes.

Det kungliga inslaget i trakten försvann inte då Finland blev en del av det ryska riket. Tsar *Alexander III* och hans danskfödda hustru *Dagmar*, i Ryssland kallad Maria, tillbringade somrarna 1885 – 1894 i den finländska skärgården. Deras lustjakt Tsarevna brukade ankra i en vik norr om Högsåra, vilken därför ännu kallas Kejsarhamnen. Man kan förmoda att tsaren

vid något av besöken också bekantat sig med de historiska platserna kring Jungfrusund.

En vandring från Skansholmen längs Högholmens och Jungfruholmens strand innebär alltså mentalt en förflyttning från rester av svenska befästningar från början av sjuttonhundratalet till rester av ryska befästningar från adertonhundratalet. De sistnämnda syns tydligt på udden längst norrut. Bredvid dem, på deras östra sida, finns spår av den tidigare nämnda svenske kommandantens husgrund, också den omgiven av vinbärsbuskar. Uppe på berget i en skogsdunge finns dessutom en annan husgrund, som har antagits vara en gammal

krutkällare. Platsen är sådan, att jungfru Marias sjöfararkapell mycket väl också tidigare kan ha stått här, men detta kan förstås inte bevisas.

Eftermiddagen vid Jungfrusund börjar ta slut, och bastun väntar. På återvandringen till Rönnkvisten beundras än en gång Jungfruholmens stora jättegryta, vars ålder överskuggar alla andra fynd (Bild 6). Människor kommer och går och försöker fåfängt förverkliga sina planer. Den enda som är varaktig är naturen.

Närmare information om källor och litteratur ges av författaren.

ARTIKELFÖRFATTAREN

ANDERS MOLIIS-MELLBERG är en diplomingenjör intresserad av skärgårdsliv, historia och kartor.

moliis-mellberg@kolumbus.fi

Skärgårdsfotograf Erik Saanila

Text: Pia Prost

Bilden är tagen från ett vrak invid den vackra ön Morgonlandet i Hitis skärgård. Vraket ligger på ett platt sandbotten, vilket gör att sikten oftast är god. Djupet är bara 11 meter, så det är ett lätt vrak att dyka på och perfekt för att fotografera vida bilder på.

Bilden på stjärnhimlen är tagen från en brygga i Pargas. Den är tagen mellan två fabriker som spiller mycket ljus, så det är inte en ideal plats för stjärnfotografering, men molnen gav lite extra dramatik.

Erik Saanila är utbildad medieassistent från yrkesinstitutet Prakticum i Helsingfors.
- En stor del av fotokurserna fokuserade på analogfilm, som jag då upplevde som ganska jobbigt. Det var ett långsamt arbete som inkluderade mycket utrustning. Men när jag fick låna hem en Nikon D100 från skolan upptäckte jag tjusningen med digitalfotografering.

ERIK UPPSKATTAR att fota motiv som är litet utmanande, det får inte bli för lätt. Ett motiv han ännu vill fota i skärgården är vintergatan, från horisont till horisont. Det skulle kräva att man sammanfogar minst ett 50-tal bilder, men han tror att det ska gå att göra.

FÖR DEN stora allmänheten är Erik kanske mest känd för sina undervattensbilder. Tillsammans med Marina Saanila och Kim Lund har han gett ut böckerna Skärgårdshavet under ytan, respektive Vrakboken - skepnader i havet. FST5 har sänt två säsonger av Vrakfeber, som Erik varit med om att filma.

DET VAR FST5-PROGRAMMET *Seportaget* om hobbydykare som fick Erik att själv ta sig under vattenytan.

- Jag hade tänkt att jag aldrig någonsin skulle börja dyka. Men dykaren Henrik

Ramm-Schmidt berättade med sådan inlevelse om alla vrak man kan se på Östersjöns botten. De syns inte från ytan, men de finns där och bara ett fåtal får chansen att se dem. Jag hade också sett mycket Jacques Cousteau dokumentärer när jag var liten grabb och fick plötsligt en känsla av att detta måste jag få göra.

ERIK HADE en vision av hur miljön under ytan skulle te sig, men fick konstatera att allt var lite grumligare. Så man får vara noga med när under året man dyker på olika platser, så att havsvattnet är så klart som möjligt.

Bildhanteringsprogrammet Lightroom var en annan sak som öppnade upp en helt ny värld.

- Nuförtiden är det nog där som bilden görs, och inte nödvändigtvis när du trycker på avtryckaren på kameran. Lightroom väcker bilden till liv.

KONTAKTUPPGIFTER
<https://erge1.myportfolio.com>

Erik Saanila är bosatt i Pargas.

Skärinytt

Skärinytt är till för alla som vill puffa för olika evenemang av allmänt intresse i våra olika skärgårdsområden. Skicka gärna information om ditt evenemang till adressen tidskriftenskargard@gmail.com. Notera att Skärgård nästa gång utkommer i mitten av juni, deadline ca en månad innan.

7-8 april och 5-6 maj Veckoslut i kreativa Korpo (VIKK)

VIKK vill locka besökare till Korpo med olika slags aktiviteter, evenemang eller attraktioner det första veckoslutet i månaden året runt. Konceptet arrangeras och finansieras av Pro Korpo rf för att de lokala företagen och kulturaktörerna ska kunna nå ut till en bredare publik. Webbplatsen kreativakorpo.fi sköts av Ida-Kajsa Johansson 040-518 4512.

Maj 2018 Skärgårdscentrum Korpoström

Med start i maj 2018 är temat för årets verksamhet "Ofredstider", vilket tydligen kommer fram i den stora utställningen "Ofredstider – 1700-talets krigsår i skärgården". Utställningen produceras som en del av Central Baltic-projektet DefenceArch. Hantverkstaden bjuder på en egen utställning och har valt att komplettera stora salens tema med en utställning bestående av handsydda kläder och skor i 1700-talsstil. Kläderna har sytts och tillverkats i Korpo Kulturgilles regi.

Under sommaren visas en utställning om äventyraren Salomon Andrés kraschlandning med luftballong vid Brunskär i Korpo för 125 år sedan (producerad av Brunskärs byaförening) och så bjuder centret på glimtar av husets kommande fasta utställning "Vår skärgård".

I Knattelabbet kan barn och unga under handledning studera det marina livet med utrustning som finns i ett riktigt laboratorium. Knattelabbet öppnar på nytt sina dörrar i början av sommaren - följ med infon på skargardscentrum.fi

5 juni Exkursion till Sjalö

Åbolands litteraturförening arrangerar ett seminarium på Sjalö kring frågor som uppkommit genom Jutta Ahlbecks avhandling om kvinnor på Sjalö och Johanna Holmströms roman i ämnet. Under seminariet diskuteras förhållandet mellan fakta och fiktion och etiskt användande av källmaterial. Johanna Holmström och Maria Lassén-Seger medverkar. Guidning och besök i Sjalö kyrka under ledning av Magnus Sundman samt måltid ingår. Se Åbolands litteraturförening rf. på Facebook.

5-16 juni Nådendals musikfestspel

vill bidra till att främja Skärgårdshavets tillstånd. Till evenemanget kan du välja att köpa en Skärgårdshavs-biljett, med vilken du deltar i skyddet av havet genom Skyddsfonden för Skärgårdshavet.

26-30 juni Pilgrimsvandring

från Nagu till Kökar (till Franciskusfesten). Arrangör: Åland Travel. Anmälningar senast den 20.5. Information: booking@visitaland.com

24 maj Fritidsbåtsäsongens öppning

Kl 17-20 på Runsala båtvarv. Kyrkoherde Jouni Lehikoinen välsignar båtlivets fred klockan 18. Huvudarrangörer: Skyddsfonden för Skärgårdshavet, Runsala Varv och Mikaelin seurakunta, se www.paxnavis.fi

T.o.m. 7 maj Förlorade fyrar

Utställningen pågår fram till början av maj på Forum Marinum i Åbo.

Våren 2018 Snygg Beach

är Håll Skärgården Ren rf:s kampanj för städning av stränderna. Syftet med kampanjen är också att uppmärksamma allmänheten på nedskräpningen av stränderna och kombinera konkret miljöarbete med en rolig friluftsdag. Mer info på www.siistibiitsi.fi

Foto: Sanna-Mari Kunttu

Energi diskuterades i Åbolands skärgård

Text: Pia Prost

Skärgårdshavets biosfärområdes redan traditionsenliga vinterträff hölls i strålände marsväder på Skärgårdscentrum Korpoström fredagen den 2.3.

Deltagarantalet på närmare 70 personer visade att träffens tema Energi är ett ämne som engagerar. Den som inte är intresserad av energifrågor på grund av miljö- och klimataspekterna, kan ändå relatera till att minskade transport- och uppvärmningskostnader kan ha avsevärd betydelse för var och ens privatekonomi.

DAGENS HUVUDTALARE Eero Ailio representerade DG Energy, som är den instans inom EU som ansvarar för energifrågor. Kommissionen har beslutit att satsa på just öar i sitt arbete att sänka koldioxidutsläppen i Europa.

Eldrivna Elektra är en föregångare inom färjetrafiken i Europa. Foto: Pia Prost

82 Skärgård 1 • 2018

- Öar är utmärkta testområden för nya innovationer, speciellt när det gäller energi, säger Ailio. På fastlandet kan det vara svårt att få grepp om hur energinätet är uppbyggt, medan öar ofta bara har en ledning in och en ledning ut för att uttrycka det enkelt.

STRÄVAN ÄR att satsa 70 miljoner på att göra öarna i Europa mer självförsörjande på förnyelsebar energi. DG Energy kommer inom kort att upprätta ett sekretariat i Bryssel, vilket ska hjälpa öarna att göra de utredningar som krävs för att kunna ansöka om dessa stödpengar.

ANNE ANTMAN från Natur och Miljö berättade om kampanjen Solsvar, som hjälper till att hitta miljövänliga energilösningar för egnahemshuset eller stugan. Genom att googla Solsvar hittar man goda exempel från hela Svenskfinland. Mats Nurmio, företagsrådgivare i Kimitoön, talade om biogas som drivmedel. Då biogasens råmaterial produceras lokalt och distribueras genom anläggningar som kräver lokal arbetskraft, är biogasproduktion en attraktiv resurs för landsbygden.

PÅ BIOSFÄROMRÅDETS hemsida kan man hitta alla presentationer från dagen, som även innehöll information om hur man kan dra ner på sina uppvärmningskostnader, om olika stödformer för energiprojekt, om Valonias energiarbete och praktisk information om elcyklar.

EN DEL av vinterträffens deltagare åkte hemåt med hybridfärjan Elektra, som är en av föregångarna i Europa. Finferries kommunikationschef Jutta Valkeinen berättade att Elektra nu fått en eldriven lillasyster på färjpasset till Högsar, där den gamla färjan i testsyfte försetts med en elkabelrulle som gör att den kan drivas med el.

Eero Ailio från DG Energy, tillsammans med vinterträffens arrangörer Pia Prost och Anna Moa Westerlund-Rönning från Skärgårdshavets biosfärområde. Foto: Peter Rönning

Skiter du i skärgården?

Text: Cecilia Lundberg

Frågan ställdes av Lennart Andersson från Skärgårdarnas riksförbund i Sverige. Kanske det var den mest konkreta rubriken som behandlades under Nordiska skärgårdssamarbetets seminarium i Åbo den 14 mars. Temat för hela dagen var avfall och cirkulär ekonomi, så Lennart Andersson höll sig minsann inom dagens ramar.

Gällande avfall och cirkulär ekonomi – det nya inneordet då vi är inne på hållbar utveckling och återvinning – handlar det mycket om skiljelinjen och frågan om hur hållbara vi är, eller om vi egentligen bara är lite mindre ohållbara än tidigare.

Mindre ösamhällen har möjligheter att visa upp goda exempel på seriösa, initiativfulla och handlingskraftiga aktioner mot en framtid med mindre avfallsmängder, energiförbrukning och miljöfostran från tidig ålder. Reeni Kennedy-Boyle från Fyne Futures berättade inspirerande om hur invånarna på ön Bute i västra Skottland (drygt två timmars bilväg från Glasgow) tillsammans har engagerat sig för att minska öns ekologiska fotavtryck.

PÅ NÄRMARE håll är Åland ett föredöme. Senaste år lanserades en utvecklings- och hållbarhetsagenda (se hemsidan barkraft.ax) med målsättningen att Åland är ett hållbart samhälle år 2051. Ett initiativ som till och med hittas på FN:s webbplats som en god modell. Det handlar långt om ”miljösamhet” som viceantrådet Camilla Gunell sade: att lyckas dra en affärsmässig nytta av sitt avfall.

Detta har lätt till ett samarbete med Patricia Wiklund från företaget Invenire. Patricia gav en snabb introduktion hur du ska tänka för att förvandla traditionella affärsmodeller till cirkulära affärsmodeller. Enkelt uttryckt gäller det att bibehålla värdet samtidigt som du skapar något nytt.

De goda initiativen och modellerna som redan finns lyckades förhoppningsvis inspirera till nya idéer och konkreta handlingar. Ser du potential ekonomiskt, ekologiskt och samhällsmässigt är skärgården en miljösam business!

Alla presentationer under seminariet streamades och kan ses på: <http://www.skargardssamarbetet.org/sv/aktuellt>

Reeni Kennedy-Boyle från ön Bute i västra Skottland berättar inspirerande om hur invånarna tillsammans arbetar för att minska öns ekologiska fotavtryck. Foto: Annastina Sarlin

Fem av skolans rektorer samlade kring boken "Aboa Mare 200 år" under bokutgivningen i januari. Från vänster: Håkan Myrreen (1972-1973), Bo Gyllenberg (1976-1996), Antti Palola (1996-1997), Martin Forsén (1998-2001) och Per-Olof Karlsson (2002-). © Sjöfartsskolan Aboa Mare

Aboa Mare 200 år

Historiken "Aboa Mare 200 år" är en dokumentation av den äldsta yrkesutbildningen i Finland, sjöbefälsutbildningen i Åbo.

Sjöfartsutbildningen fick sin början år 1813. I boken presenteras stora personligheter från hela sjöfartsskolans tid, såväl lärare, rektorer och studerande. Också byggnaderna där utbildningen har ägt rum under dessa 200 år presenteras, till exempel Observatoriet på Vårdberget i Åbo där sjöfartsskolan fungerade i över 130 år.

Boken, som gavs ut i januari, ger också läsaren en bild av hur livet till sjöss kunde te sig under olika skeden i skolans historia. Den är finansierad av Stiftelsen för Åbo Akademi och skriven av sjöfartsjournalisten och chefredaktören för Sjöfartstidningen, Pär-Henrik Sjöström. Boken är skriven på svenska, men en engelskspråkig upplaga kommer att ges ut under våren.

Gåvoprenumeration

På tidskriften Skärgård

Till _____

Från _____

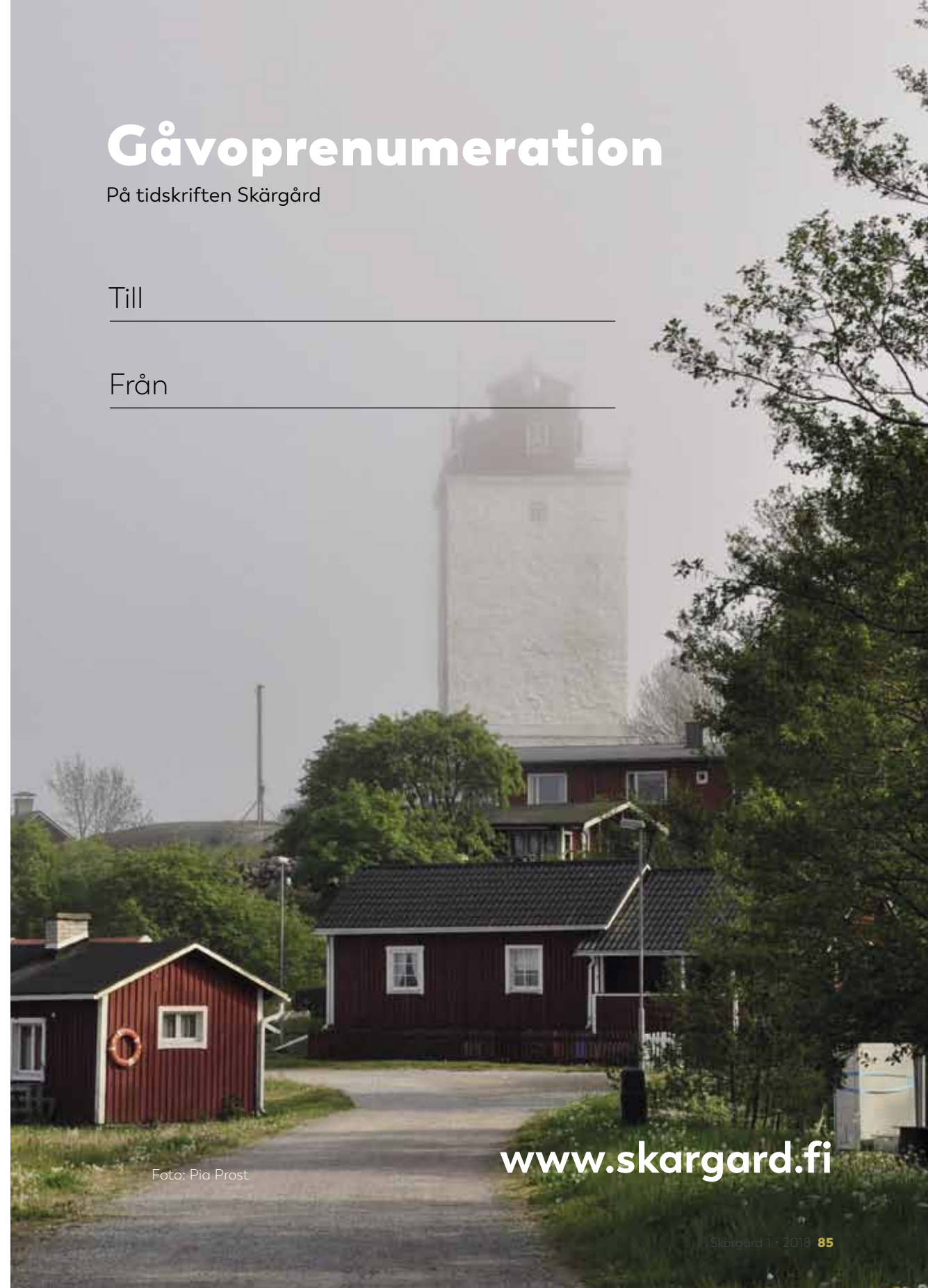

Foto: Pia Prost

www.skargard.fi

Skärgård

Tidskriften Skärgård är en identitetsbärande tidskrift för alla med intresse för kustland och skärgård, den enda i sitt slag i världen. Tidskriften dokumenterar ett viktigt kulturarv och den är betydelsefull för den vanliga läsaren med intresse för skärgårdsfrågor. Skärgård utges sedan 1978 av Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi (SIÅA) och tidskriften presenterar aktuell skärgårdsforskning och diskussion kring frågor som berör skärgården främst i Finland, men ibland också i andra länder.

www.skargard.fi

Foto: Pia Prost

PRENUMERANTER

Ni kan gå in via länken nedan och betala er prenumerationsavgift för detta år i ÅA:s nätbutik:

www.shop.abo.fi

Välj från "Produkter" Tidskriften Skärgård.

Prenumeranterna på Åland skall ange "Åland" som land vid leveransuppgifterna i rullgardinsmeny för att få avgiften momsfrött.

Den som inte tidigare har uppgett sin e-postadress kan meddela den till anita.julin@abo.fi

Betala årets prenumeration senast den 31.3. De som inte betalt sin prenumeration inom mars på nätet får en faktura som vanlig postförsändelse.

*Även i skärgården
kan du avlägga
nätkurser!*

öppna vid Åbo Akademi
universitetet

www.abo.fi/opu

Sista bilden

Foto: Julia Ajanko

Kusinerna Axel och Tristan koncentrerar sig på att kasta skatter i sjön. Att kasta småsten i sjön är säkert inte bara skärgårdsbarnens nöje, men att få kasta dem med en jämnårig kompis är inte en självklarhet för de barn som bor på öar. Axel är det enda barnet bosatt på ön Brännskär. Trots att befolkningen i skärgården minskar, så ökade Brännskär befolkning med 50 procent i och med Axels födelse. Statistiken kan man se från många synvinklar. Men det hör till allt färre barns vardagsrutiner att åka till skolan eller dagis med en förbindelsebåt. Därför är Axel desto mera tacksam för när dessa båtar hämtar med sig kusiner eller andra kompisar, som man kan dela skatter med.

Nästa nummer kommer att handla om barn och unga i skärgården. Tills dess önskar Skärgårds redaktion en skön vår!

Pia & Nina

PS I nästa nummer får vi förstärkning av Julia Ajanko!

